

Міністерство освіти і науки України
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Мінкова О.Ф., Волкова І.В.

**ДИКТАНТ ЯК ОДНА ЗІ СХОДИНОК НА ШЛЯХУ УСУНЕННЯ
ТРУДНОЩІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Навчальний посібник для вчителів закладів освіти

Мелітополь – 2019

УДК 373.5.091.33:811.161.2 ' 24 (076.5)

М - 61

Рекомендовано до друку Вченою Радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол №13 від 24.04.2019 р.).

Рецензенти: доктор філологічних наук, професор
Христіанінова Раїса Олександрівна,
кафедра української мови Запорізького
національного університету;

кандидат філологічних наук, доцент
Максимець Оксана Миколаївна,
кафедра суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного
агротехнологічного університету

спеціаліст вищої категорії
старший учитель української мови і літератури
Горбанець Сніжана Валентинівна
Костянтинівського районного НВО №1 «Таврія»
Мелітопольської районної ради Запорізької області

М 61 Мінкова О.Ф. Диктант як одна зі сходинок на шляху усунення труднощів під час вивчення української мови: навчальний посібник для вчителів закладів освіти / О.Ф. Мінкова, І.В. Волкова. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. – 124 с.

ISBN 978-617-7566-70-9

У посібнику подано теоретично-практичний матеріал, що стосується диктанту, як особливого засобу підвищення писемної грамотності учнів. Значна увага зосереджена на його інноваційних видах – диктант-загадка, диктант-афоризм, диктант-прислів'я, диктант-тест, цифровий диктант, акродиктант тощо. Розглядувані диктанти допоможуть учням не лише правильно писати, а й відчути усе розмаїття і багатство української мови. Окрім цього, в посібник вміщено зразок майстер-класу та словник-довідник.

Навчальний посібник розрахований на вчителів, студентів-практикантів загальноосвітніх шкіл, коледжів, гімназій.

УДК 373.5.091.33:811.161.2 ' 24 (076.5)

М – 61

© Мінкова О.Ф., Волкова І.В., 2019

© Мелітопольський державний педагогічний
Університет імені Богдана Хмельницького, 2019

Зміст

Передмова.....	4
1. Диктант як засіб підвищення писемної грамотності учнів.....	8
2. Основні види інноваційних диктантів	28
3. Майстер-клас	93
4. Словник-довідник.....	110
5. Список використаних джерел.....	122

ПЕРЕДМОВА

Усе минає, а слово лишається. Зникають міста, держави, нації. На порох розсипаються будівлі, пересихають річки, гори перетворюються на купи каміння. Усе стає тліном, а слово – невмируще. Воно зберігає і несе крізь роки голос людської душі. Диво написано, надрукованого слова, яке пережило століття й покоління – одне з найбільших див нашого світу.

Зернину творчої думки, з якої виростає паросль творчої праці, часто сіє саме слово вчителя, то ж треба вкладати через призму диктантів у свідомість учнів трепетне слова, дбати про те, щоб воно не перетворилося на засушену квітку, а вилетіло, як з гніздечка, співучою пташкою і пораділо красі навколишнього світу.

Однім із провідних напрямів компетентності учнів є розвиток писемної грамотності. Учень повинен не тільки красиво і грамотно писати, застосовуючи вивчені правила на письмі. Зважаючи на це, ефективність роботи вчителя неможлива без піднесення ефективності кожного уроку, удосконалення і творчого використання методів і форм навчання мови, серед яких важливе місце посідають диктанти.

Диктант – це така форма організації навчальної діяльності учнів, в процесі якої вони відтворюють письмово сприйнятий на слух продиктований текст. І коли вміло застосовувати і проводити різні види диктантів залежно від навчального матеріалу, типу уроку, поставленої мети, то диктант є засобом боротьби за культуру писемної мови учнів, бо вони виконують як організуючу, так і виховну функцію, а саме – допомагають сформувати цінні навички регламентарної роботи, вміння дотримуватись встановленого порядку і ритму. Окрім цього, диктант вимагає ще й напруження і уваги.

У пропонованому навчально-методичному посібнику мова піде про різні види диктантів інноваційного характеру, а саме: творчі диктанти, диктанти-загадки, диктанти-афоризми, диктанти-обґрунтування, диктанти-тести, цифрові диктанти, акродиктанти, бліц-диктанти тощо. Кожен з них має

свої особливості, переваги один над одним, але всі вони спрямовані на розвиток творчої особистості, вдосконалення писемного мовлення, деякою мірою економію навчального часу. А такі диктанти, як диктант-афоризм, диктант-обґрунтування і навіть диктант-прислів'я можна проводити і на уроках розвитку зв'язного мовлення. Вони сприяють розвиткові логічного мислення, вправності, творчого уявлення.

Навчально-методичний посібник включає в себе теоретичний матеріал, різні види диктантів, словник-довідник; в додатку вміщено доробок майстер-класу щодо розробки і проведення нетрадиційних диктантів.

Спостереження за навчальним процесом свідчать, що роль диктанту під час вивчення української мови значна. Ефективність його досягається тим, що учні вчаться відчувати ритм, темп мовлення; диктант вимагає посиленої уваги у формуванні вмінь і навичок. Це і дає підставу рекомендувати диктант як один із основних видів роботи під час навчання правопису. Диктанти вимагають застосування знань у нових умовах із новими цілями, тому використання їх досить ефективне.

Аналіз навчального матеріалу засвідчив, що даний вид роботи озброює учнів, як мовними, так і орфографічними уміннями.

Таким чином, диктант – одне з найбільш ефективних синтетичних вправ з формування власне комунікативно-мовленнєвих і правописних умінь і навичок.

Модернізація навчально-виховного процесу на сучасному етапі сприяє формуванню та розвитку творчої особистості, спроможної повноцінно реалізуватися у життя. Одним із кроків підвищення ефективності занять є впровадження разом із традиційними методами навчання інноваційних освітніх технологій та інтерактивних технологій навчання. Ефективними вважаються заняття з використанням творчо-дослідницьких та інтерактивних технологій, які активізують процес особистісно-зорієнтованого навчання й унеможливають домінування одного учасника навчального процесу над іншим.

Така організація навчального процесу сприяє розвитку творчого мислення, культури спілкування, читацьких інтересів, самоствердження особистості.

Пошук оптимальних засобів, здатних підвищити мовну компетенцію учнів є однією з найактуальніших проблем у вивченні української мови на сучасному етапі.

Одним із аспектів підвищення мовної підготовки учнівської молоді є використання диктантів. Традиційно диктанти прийнято вважати лише способом перевірки письмових навичок, але, як показує практика, цей вид заняття допомагає не лише покращити правописні вміння і навички, але навчити й правильно і красиво говорити.

Ефективність диктанту як вправи полягає у тому, що він дозволяє навчати й контролювати одночасно і не вимагає додаткових доказів.

Істотним для характеристики самих диктантів і їх класифікацій є характер відтворення продиктованого тексту. Залежно від завдання, яке впливає з конкретної навчальної мети, продиктований текст учні можуть записувати без змін (слово в слово) або з більшими чи меншими змінами – вибирати лише окремі слова, словосполучення, змінювати текст, передавати власними словами. У цьому плані окремі види диктантів близькі до переказів, творів, але не є ними. Наприклад, вправи, в яких учні на основі поданих словосполучень складають зв'язний текст, ряд методистів зараховує до творчих диктантів. Але ж під час виконання творчого диктанту учень текст відтворює, хоч і з більшими чи меншими змінами, а не складає його. Тому такі вправи слід розглядати як різновиди творів.

За навчальною метою і способом виконання різними видами роботи є детальні перекази та вільні диктанти, які інколи ототожнюють. При вільному диктанті діти відтворюють прочитаний їм текст частинами, а під час переказу – передають зміст усього тексту своїми словами.

Отже, основними ознаками диктанту, як виявили спостереження та аналіз, є письмове відтворення учнями частин, прочитаного для них кимось,

тексту з більшими чи меншими змінами (залежно від характеру завдання, виду диктанту).

Пояснювальні диктанти виступають як протилежність попереджувальним – текст спочатку під диктовку записується, потім здійснюється його розбір, виправлення. Це найчастіше робиться усно, але іноді вдаються і до наочності, щоб ефективніше допомогти учням виправити свої помилки, переконатись у правильності виконання вправи. Тому пояснювальні диктанти відповідно можуть бути слуховими або слухозоровими.

Суть запропонованої класифікації можна стисло сформулювати так. Існують чотири основних типи диктантів: текстуальний, вибірковий, вільний і творчий. Кожний з них залежно від мети проведення може бути навчальним або контрольним, а навчальний, залежно від способу опрацювання тексту, тобто методики проведення – попереджувальним або пояснювальним. Попереджувальні диктанти бувають слуховими або зоро-слуховими, а пояснювальні – слуховими або слухозоровими.

У школах при вивченні української і російської мов часто використовується диктант-переклад. Суть його полягає в тому, що текст диктується однією мовою, а фіксується школярами іншою. Ця форма роботи мислиться взагалі безвідносно до інших типів диктантів, в чому переконують збірники диктантів. Проте диктанти-переклади теж можуть бути текстуальними, вибірковими, вільними чи творчими.

Наведена класифікація визначає головні, “типові” види диктантів. Але не можна забувати і про можливість комбінування їх, поєднання однак різних типів, урізноманітнення методики проведення. Наприклад, при проведенні навчального диктанту здійснюється і попередження і пояснення помилок, а в окремих випадках можуть використовуватися унаочнювальні засоби або лише усний коментар.

ДИКТАНТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПИСЕМНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ДИКТАНТІВ

ТЕКСТУАЛЬНІ ДИКТАНТИ

Точне, дослівне відтворення на письмі сприйнятого на слух тексту називається текстуальним (дослівним) диктантом. У методичній літературі і в практиці поширена ще й інша назва – диктанти без зміни тексту. Термін вказує лише на характер відтворення матеріалу учнями, який може бути як синтаксично зв'язним текстом, так і складатись з окремих речень, словосполучень, слів.

Існує декілька різних видів навчальних текстуальних диктантів. Так, залежно від методики проведення їх, опрацювання в продиктованому тексті вони можуть бути попереджувальними або пояснювальними.

Між ними є багато спільного, тому їх інколи об'єднують під однією назвою, що не можна вважати виправданим навіть з практичної точки зору. Обидва ці диктанти проводяться з використанням класної дошки – один учень записує на дошці продиктоване, інші – в зошитах. Такий прийом полегшує для вчителя контроль за роботою дітей і перевірку написаного, допомагає уникнути помилок не тільки на дошці, але і в зошитах. Щоб уні не перетворювали диктант у списування, необхідно виробити навичку писати самостійно, звіряти свій запис із написаним на дошці, виховувати навички самоперевірки і самоконтролю.

Існують, коли йдеться про використання класної дошки, деякі апробовані практикою прийоми. Наприклад, помітно активізує навчальну діяльність школярів така форма, коли вчитель диктує фразу чи речення для всього класу, потім викликає учня для повторення продиктованого й запису на дошці.

Широко практикуються попереджувальні й пояснювальні диктанти й без використання дошки.

Обсяг тексту для навчальних диктантів учитель у кожному окремому випадку визначає самостійно, виходячи з конкретної мети, місця і ролі даної форми письмової роботи в системі інших прийомів, що використовуються на уроці. Навчальний диктант може складатися з кількох слів чи речень і може досягти норм, встановлених для контрольних диктантів, його опрацювання може зайняти від кількох хвилин до цілого уроку.

Це ж можна сказати й відносно насиченості тексту правописними чи граматико-стилістичними моментами. Якщо текст для контрольного диктанту не повинен бути перенасиченим важкими випадками, то для навчального диктанту можна добирати тексти будь-якої складності. Тут учитель керується конкретними навчальними завданнями та рівнем знань правописних навичок школярів.

До речі, вважається корисним і такий прийом, який практикують деякі вчителі: із зошита обліку помилок у письмових роботах учнів добирають приклади, з яких складають матеріал для диктанту. Таким чином, за допомогою попереджувального або пояснювального диктанту опрацьовуються слова або речення, в яких учні допускають помилки.

Велике значення має правильний вибір диктанту на певному етапі навчання, кожна найкраща форма роботи може стати неефективною, якщо втрачається почуття міри.

Найбільшого поширення набрали різні види попереджувальних текстуальних диктантів. Впливає це з переконання, що легше попереджати помилки, ніж потім викорінювати їх, легше, раціональніше з самого початку прищеплювати правильні орфографічні навички. Крім того, це один з найпростіших, порівняно найлегший вид диктанту.

Застосовується він при опрацюванні й закріпленні “нового” матеріалу, який ще недостатньо засвоєний учнями. За допомогою такого диктанту

опрацьовуються ті мовні явища, які учні вивчають у даний момент або які необхідно пригадати, повторити.

Попередження може здійснюватись по-різному, тому можливі різні форми, варіанти попереджувальних текстуальних диктантів:

- усний розбір, аналіз мовних фактів, пригадування правила перед написанням продиктованого тексту;
- аналіз тексту на дошці, таблиці;
- пояснення тексту, що диктується, у процесі письма. На основі цього виділяються два різновиди текстуального попереджувального диктанту: слуховий і зоро-слуховий.

Слуховий попереджувальний диктант, що проводиться за схемою – спочатку усне пояснення, потім його запис, може мати декілька варіантів:

1. Учитель пропонує учням пригадати певні правила, на які буде проводитись диктант, потім читає речення, просить виділити й розібрати в ньому виучувані факти, далі це речення диктує для запису, який здійснюється на дошці і в зошитах. За такою методикою проводяться диктанти й без використання дошки – речення після усного розбору диктуються для запису в зошитах.
2. Увесь текст диктанту, після повторення певних правил, аналізується усно. Далі цей текст учні записують у зошитах з голосу вчителя. Оскільки в даному випадку школярі можуть допустити порівняно більше помилок, то доцільно після запису обговорити, як виконано роботу.
3. Цікавим прийомом, що активізує навчальну діяльність під час роботи над диктантом, передусім при узагальненні, повторенні вивченого, є постановка запитань, які спрямовують увагу школярів на самостійний пошук мовних категорій чи орфограм, що потребують пояснення. Цей варіант попереджувального диктанту доцільно застосовувати при повторенні й закріпленні вивченого матеріалу не на одне, а на кілька правил, наприклад, вживання

розділових знаків при відокремлених членах речення, при однорідних членах речення з узагальнюючими словами і без них, правопис часток -не- і -ні- з різними частинами мови.

4. Щоразу більшого поширення в шкільній практиці набувають словникові попереджувальні диктанти. Проводяться вони в основному за описаною вище методикою з тою лише різницею, що матеріал, який беруть для опрацювання, складається з окремих слів. Досить багато таких текстів, які можна використати під час вивчення і лексики, і фонетики, і морфології, і орфографії, вміщено в різних збірниках диктантів.
5. Окремим видом слухового попереджувального диктанту є вправи, відомі також під назвою “Коментоване письмо”. Хоч цього терміна дотримується ряд авторів, проте, на думку більшості методистів, більш відповідного до специфіки даного виду роботи є назва “коментований диктант”.

Коментований диктант – це “думання вголос” під час запису сприйнятого на слух тексту. Педагог має можливість контролювати в кожному конкретному випадку, наскільки учень оволодів теорією, як вміє застосовувати правила, чи правильний у нього хід думки. Як показують спостереження, дитина часто пише навздогад, інтуїтивно, коментоване ж письмо має своїм завданням привчати школяра аргументувати вибір орфограм чи розділового знака.

Часто зустрічається в практиці вчителів так зване довільне коментування, коли коментатор пояснює лише необхідні, на його думку, орфограми, інші ж слова чітко проговорює без пояснення. Якщо ж учень обминає потрібні орфограми, то залучаються інші школярі або коментує сам учитель. Тексти для коментованого диктанту беруться переважно невеликі, причому практикують цей вид вправ на різних етапах уроку, часто навіть у кінці уроку, і проводять коментований диктант лише епізодично.

Говорячи про коментований диктант як вид навчальної роботи, слід мати на увазі й деякі його потенціальні негативні моменти й попередити їх. Так, поскладове приговорювання під час письма може суперечити правилам орфоєпії, адже вимова і написання часто не збігаються. Однією з причин помилок при коментованому диктанті є те, що школярі володіють неоднаковим темпом письма. А коментатор орієнтуватися на всіх учнів не може, оскільки він пояснює сидячи й нахилившись над своїм зошитом. Все ж диктант, який супроводжується розбором, поясненням у процесі фіксації тексту, при правильній організації – один із засобів піднесення орфографічної і пунктуаційної грамотності, але поєднувати його слід з іншими видами письмових робіт.

Зоро-слуховий попереджувальний диктант – один із різновидів навчальних попереджувальних диктантів: попередження помилок, аналіз тексту перед його записом супроводжується з використанням зорових вражень, зорового сприймання даного матеріалу учнями.

Існує кілька варіантів зоро-слухових попереджувальних диктантів: попередження помилок, аналіз тексту перед його записом супроводжується використанням зорових вражень, зорового сприймання даного матеріалу учнями.

Існує кілька варіантів зоро-слухових попереджувальних диктантів, але для них спільним є те, що спочатку учні сприймають даний текст зором, потім пишуть на слух. Тут можливі різні прийоми “залучення” зорових сприймань учнів та способи опрацювання тексту перед його написанням. Наприклад, учитель пропонує мовчки й уважно прочитати надрукований у книжці або написаний на дошці текст. Після цього текст закривається, діти записують його під диктовку або перед початком виконання письмової вправи проводиться бесіда, в ході якої школярі повторюють певні правила, далі читають текст, розбирають, текст закривається й записується під диктовку. І в першому і в другому випадку після запису учнями тексту бажані порівняння з оригіналом, обговорення помилок.

Поширеною є думка, що той учень грамотно пише, хто більше читає. Насправді така залежність виступає не завжди, а лише за умови, коли учень виробив у себе орфографічну пильність, уміння звертати увагу і на правописну сторону твору. Незважаючи на очевидну ефективність зоро-слухових диктантів, цей вид навчальної роботи ще не зайняв належного місця в практиці широкого загалу мовників.

Слухові та слухо-зорові пояснювальні диктанти. Пояснювальні диктанти являють собою ніби протилежний попереджувальним диктантам вид роботи: спершу запис продиктованого тексту, потім його розбір, пояснення орфограм, повторення правил. Тут учні вчаться перевіряти записане ними. Пояснювальні диктанти також можуть проводитись на матеріалі зв'язних текстів або окремих речень, слів, залежно від способу проведення поділяються на слухові і слухо-зорові. Порівняно з попереджувальним пояснювальні диктанти складніші, важчі для учнів. Проводити їх доцільно після того, як діти достатньою мірою засвоїли даний матеріал. Пояснювальний диктант з використанням дошки найчастіше проводиться в такий спосіб: вчитель диктує текст, викликаний учень пише на дошці, інші в зошитах. Коли речення записане, обговорюються орфограми, розділові знаки, виправляються помилки.

Зустрічається й такий варіант проведення пояснювального диктанту: незв'язний текст учитель диктує частинами: перше речення записують усі діти, потім викликаний учень іде до дошки і з свого зошита записує там ще речення, а інші в цей час під диктовку вчителя наступне речення. У такій послідовності опрацьовується весь текст. Цей прийом дає можливість деякою мірою ущільнити, інтенсифікувати роботу над мовним матеріалом, тут же усувати помилки.

Більш продуктивним щодо обсягу опрацьованого матеріалу протягом певної одиниці часу є пояснювальний диктант без використання дошки. Учитель диктує виразно, без пояснень, поки весь текст не буде записаний

учнями. Після цього організовується обговорення виконаної роботи, вносяться виправлення.

Характерною рисою слухо-зорових пояснювальних диктантів є те, що учень, написавши текст з голосу вчителя, потім має можливість діставати його з “правильним” зразком, надрукованим у книжці чи написаним на дошці.

Одним із видів пояснювальних диктантів є так званий диктант з письмовим обґрунтуванням. Суть його полягає у тому, що учні, записуючи продиктоване вчителем, наводять письмові пояснення. Для цього слова записують у стовпчик (якщо вправа складається з окремих слів), наприклад:

- в'юн – апостроф після букви -в- перед -ю-;
- прірва – префікс прі –
- розподіл – префікс роз –

Якщо диктується речення, то пояснення наводяться в кінці. Пояснювальні диктанти з письмовим обґрунтуванням дають можливість включити в активну роботу всіх учнів класу, кожен повинен обдумати і якнайтісніше сформулювати своє пояснення.

Закінчуючи огляд текстуальних диктантів, слід відзначити, що розглянуті вище форми, види попереджувальних і пояснювальних диктантів описані в, так би мовити, типовому їх виявленні. Тут можливі різні сполучення елементів попередження і пояснення, різні способи використання наочності.

ВИБІРКОВІ ДИКТАНТИ

Заслуговує на увагу і вибіркового диктант, при якому учень згідно з завданням учителя записує окремі частини продиктованого тексту. Наприклад: вчитель під час закріплення правопису складних слів продиктував текст:

Падають у приворот-зілля сльози тяжкі, старечі (І. Драч). Я накосив лиш нервів добрий сніп і вимолотив радощів півжмені (М. Вінграновський). Вмирають в танці золоті жар-птиці (І. Драч). Правильна форма таких шестигранників виходить тоді, коли кристалики льоди утворюються дуже швидко (В. Мезенцев). Наш Іванко в дитсадку як барвінок у вінку (І. Блажкевич).

Учні в зошитах записали: приворот-зілля, півжмені, жар-птиці, шестигранників, дитсадку.

Існують різні види вибіркового диктанту. Одним з них є вибірковий запис слів без зміни тієї форми, яку вони мають у контексті, або із зміною її. Зрозуміло, вибіркового диктанту зі зміною форми значно складніший від звичайного.

Навчальні вибіркові диктанти бувають попереджувальними (слуховими і зоро-слуховими) або пояснювальними (слуховими і слухозоровими) можуть поєднуватися з роботою творчого характеру. Звичайно, не всі з перелічених різновидів однаково поширені. Слід зауважити, що, як правило, майже кожен різновид вибіркового диктанту (крім контрольного) має включати тою чи іншою мірою елементи попередження, а після виконання учнями роботи – розбір, пояснення.

Найлегшим видом вибіркового диктанту є зоро-слуховий попереджувальний. Учні після повторення правил пропонується розглянути дібраний текст, знайти в ньому орфограми. Після визначення й аналізу прикладів вчитель прибирає текст і диктує його для вибіркового запису дітьми на слух.

Вибіркові диктанти можна використовувати при опрацюванні багатьох тем шкільного курсу мови. Особливо доцільно застосовувати цей вид роботи при вивченні орфографії, морфології, лексики, частково фонетики й синтаксису. Вибіркові диктанти забезпечують активізацію навчальної діяльності дітей, сприяють глибокому усвідомленню й засвоєнню матеріалу, що вивчається. Вибірковий запис тексту потребує певних навичок,

тренувань. Тому запроваджувати його слід поступово, даючи спочатку простіші завдання і ускладнюючи їх з кожною наступною вправою. Недоцільно вибіркового диктанта проводити відразу ж після пояснення нового матеріалу, йому повинні передувати більш доступні, легші форми роботи. Під час проведення вибіркового диктанта слід продумати саме завдання, зважити, чи посильне воно для дітей.

Тексти для вибіркового диктанта легко добирати із збірок вправ, з хрестоматії, дитячої періодики. Для вибіркового диктанта можуть використовуватись як зв'язні тексти, так і складні з речень або навіть і окремих слів.

Дидактична цінність різних видів вибіркового диктанта полягає у тому, що при їх проведенні виключається механічний, непродуманий запис тексту, виховується аналітичне мислення, швидка реакція. За допомогою вибіркового диктанта можна охопити великий текст у порівняно короткий час.

Оскільки на вибіркового диктанта відводиться небагато часу, практикується він найчастіше як вид тренувальної вправи для закріплення поданого матеріалу. Цей вид роботи можна застосовувати на різних етапах уроку, проте вчителі практикують його найчастіше під час перевірки домашнього завдання або під час закріплення.

Методика проведення вибіркового диктанта залежить також від навчальної мети, від його виду.

Слухове попередження при вибіркового диктанті найчастіше здійснюється у вигляді повторення правила, на яке учні будуть писати диктант. Але існує й інша форма – усне визначення й розбір слів, після чого – їх запис.

Можливий і слухо-зоровий варіант вибіркового диктанта: учні записують з продиктованого тексту потрібні за умовою роботи слова чи словосполучення, потім звіряють за написаним заздалегідь зразком на дошці.

Отже, різні види вибіркового диктанту дають можливість враховувати вікові особливості та ступінь підготовки учнів, обирати ефективні завдання, прийоми опрацювання мовного матеріалу, виходячи з конкретних умов. Цей вид письмової роботи сприяє розвиткові уваги й аналітичного мислення дітей, виховує навички швидкої роботи.

ВІЛЬНІ ДИКТАНТИ

Вільний диктант як вид вправ стоїть на межі між власне диктантами і докладними переказами. Суть його полягає в тому, що діти при завданні якомога точнішого відтворення продиктованого тексту все ж передають його і своїми мовними засобами, бо диктування здійснюється частинами, які практично неможливо дослівно запам'ятати і записати. Цей вид диктанту сприяє підготовці учнів до виконання більш складних форм письмових робіт, зокрема переказів, надає певну творчу самостійність при відтворенні тексту: ті частини, які вдалось запам'ятати, діти записують дослівно, решту викладають своїми словами, зберігаючи зміст.

Вільний навчальний диктант може бути *попереджувальним і пояснювальним*. У першому випадку текст, що призначається для диктування, діти спочатку аналізують, потім записують. При пояснювальному диктанті коментуються вже виконані роботи.

Методика проведення вільного диктанту значно складніша, ніж звичайного текстуального. Текст для вільного диктанту повинен бути зв'язним, доступним для даного класу за змістом, зрозумілим; частіше використовуються уривки, що за змістом являють собою певну цілісність: опис, розповідь про подію. Готуючись до проведення диктанту, поділяємо текст на смислові й відносно цілісні частини по кілька речень, визначаємо слова, які потрібно буде записати на дошці й пояснити. Кожна частина читається один раз, після чого учні записують як запам'ятали, сприйняли уривок. Так опрацьовується весь матеріал.

Тексти для даного виду вправ можна брати з текстів художньої літератури, проте кожному мовнику необхідно створювати й свій “фонд” таких матеріалів, використовуючи статті з періодичної преси.

При аналізі вільного диктанту легше показати учням недоліки в їх роботі, розбираючи текст за частинами. Вчитель читає кожен окрему частину тексту за порядком. Потім пропонує кільком учням прочитати зроблені ними записи. Відмічається ступінь близькості до оригіналу.

Своєрідною формою зоро-слухових диктантів є диктант за картиною. Цей вид вправ уже висвітлювався в методичній літературі, включений і до “Збірників диктантів”. Щоб провести такий диктант вчителю необхідно скласти самому або дібрати текст, відповідний змістові обраної картини, у класі перед диктуванням здійснити стислий аналіз цієї картини, з’ясувати її зміст. Вивісивши репродукцію картини, не повідомляємо її назви, а шляхом навідних питань допомагаємо зрозуміти картину, “здогадатись” про її назву (питання орієнтовні):

1. Що ви бачите на картині?
2. Який куточок нашої Батьківщини зображений на ній?
3. Яка пора року описана в картині? (з чого це видно?)

Далі вчитель дає короткі відомості з біографії художника й визначає основну тематику його робіт.

Після цього дає текст для вільного диктанту.

Навчальні вільні диктанти доцільно проводити за принципом попередження: спочатку усна відповідь, потім запис, далі пояснення правопису складних в орфографічному відношенні слів, запис.

Вільний диктант розцінюється як дуже корисна вправа з розвитку зв’язного мовлення учнів, підвищення їх стилістичної грамотності. Ця форма роботи має неабияке значення як засіб підготовки учнів до переказів і творів, розвитку вмінь самостійного письмового викладу змісту тексту, сприйнятого на слух, привчає схоплювати й самостійно формулювати почуту думку. У

майбутньому це допоможе також оволодіти технікою запису лекцій, публічних виступів і т.п.

Для прикладу візьмемо картину А. О. Пластова “Вечеря трактористів”, у якій автор зобразив будні села. Учитель диктує частинами текст для запису:

На картині А. О. Пластова “Вечеря трактористів” зображено широкий степ. Заходить сонце, його останні промені покрили все яскравими золотисто-червоними барвами, а свіжозоране поле ще більше потемніло від сутінків, що наступають на землю. Вечір урочисто спокійний, наче вся природа після гарячого сонячного дня впадає в глибоку задуму, насолоджується відпочинком.

Нашу увагу звертають на себе дійові особи картини, яскраво освітлені косим промінням вечірнього сонця. Дівчинка в білому халаті із косинкою на голові, тракторист у майці гаряче червоного кольору і в наопашки накинута піджаку та хлопчик у світло-голубій майці являють собою єдину за своїми почуттями, настроями групу, дружну сім'ю, хоч кожен зайнятий своєю справою, своїми думками.

Тракторист – головний образ картини. Зовні це звичайна, проста людина. Риси його обличчя не наділені красою, але його постать, рухи свідчать, що йому властиві внутрішня краса, почуття власної гідності. Хліб у його жорстких, але міцних руках – його хліб, зроблений важкою і чесною працею.

“Вечеря трактористів” – одна з найкращих картин А. О. Пластова, пройнята повагою і теплотою до людей праці, прости і трудолюбивих.

НЕТРАДИЦІЙНІ ДИКТАНТИ

1) Окремої уваги заслуговують нетрадиційні диктанти.

Для оптимізації навчальної діяльності, економії навчального часу можна запропонувати **диктант – тест**. Такий диктант сприяє швидкій перевірці засвоєння мовного матеріалу. Його можна провести на етапі актуалізації опорних знань учнів замість домашнього завдання, зекономивши час для

наступних етапів або же на етапі закріплення вивченого як засіб перевірки засвоєння вивченого на уроці. Такі диктанти можуть проводитися в 5 – 11 класах.

2) На увагу заслуговує і **цифровий диктант**, суть якого полягає не в диктування тексту, а цифровому позначенні мовних явищ. Такі диктанти можна проводити до будь-якого типу уроку, і на будь-якому етапі. Його перевага – швидке оцінювання учнів. Під час написання такого диктанту учні лише проставляють цифри, яким відповідає той чи інший вид. На дошці обов'язково повинно бути зафіксоване цифрове позначення.

3) У старших класах можна і треба проводити **диктанти-афоризми, диктанти-обґрунтування**.

Диктанти такого типу забезпечують збагачення мовлення учнів, допомагають їм у висловленні своїх власних думок під час написання переказів з творчим завданням творів-роздумів. Тоді, де йде робота над текстом поряд із узагальненням й систематизацією відомостей про синтаксис і пунктуацію.

4)Цікавим є **диктант-обґрунтування**. Цей диктант сприяє розвиткові логічного мислення, вправності, творчого уявлення. Такі диктанти доцільно проводити на уроках з розвитку зв'язного мовлення, але вдумливий творчий вчитель може провести його в будь-якому класі до будь-якої теми. Його метою є обґрунтування сутності мовних явищ, а також висловлення своїх власних думок щодо змісту речень. Окрім цього текст диктанту несе в собі освітньо-виховну функцію, що є на сьогодні важливим і актуальним.

5)Учням дуже подобаються нестандартні мовні павутинки. На мою думку, цікавим є такий вид диктанту як **диктант-гра**. Він не тільки сприяє активізації пізнавальної діяльності, а й примушує учнів бути уважними, спостережливими. Такі диктанти можна проводити на етапі мотивації навчальної діяльності учнів, або ж на етапі узагальнення й систематизації.

6)Не менш цікавими є диктанти-плутанки, суть яких полягає в тому, що на дошці записані слова, в яких переставлені склади або це навіть можуть

бути речення. Учні відтворюють правильно текст, записують його, пояснюють вивчені орфограми.

Для вироблення комунікативних вмінь і навичок, сприяння активізації розумово-пізнавальної діяльності, застосування на уроці елементів розвитку зв'язного мовлення використовується диктант-асоціація, під час проведення і написання якого вчитель дає будь-яке слово, а учні записують слова, які асоціюються словом, запропонованим вчителем. Потім це слово може стати назвою усього твору-роздуму.

7) **Графічний диктант** – це один із видів так званих творчих диктантів. Особливість цього диктанту полягає в тому, що учні записують продиктований їм текст не в словниковому вираженні, а у вигляді умовних графічних знаків. Наприклад, під час узагальнення й систематизації знань про значущі частини слова вчитель диктує слова квітка, посаджу, надхмарний, прибережний, садочок, пересаджений, вітряний, повітря, дошовий, а учні подумки аналізують їх і записують лише схеми. Доцільним є такий диктант і при вивченні синтаксису та пунктуації, коли вчитель диктує речення, а школярі в зошитах подають його схематично (графічно).

8) Учні молодших та середніх класів можна запропонувати **диктант-загадки**. Диктант-загадки – розширюють словниковий запас учнів, поліпшують фонематичний слух, викликають позитивні емоції, сприяють розвитку світогляду. Такі диктанти, як правило, будуть доречними у 5 класі. Їх можна використати при вивченні тем «Правопис і вимова ненаголошених голосних», «Вживання м'якого знака», «Вживання апострофа».

9) Чільне місце посідають і **акродиктанти**. Такий диктант сприяє удосконаленню правописних навичок учнів. Полюбляють учні і акродиктанти, Вони подібні до диктанту-гри, але мають більш мовне спрямування, такий диктант сприяє удосконаленню правописних навичок учнів.

В таких диктантах слова подані із зашифрованими у них висловами.

10)Таким чином, можемо дійти висновку, що диктанти розвивають уважність виробляють навички сприйняття тексту на слух, що потрібно не лише у середній школі, а й поза нею.

Зернину творчої думки, з якої виростає паросль творчої праці, часто сіє саме слово вчителя, то ж треба вкладати, через призму диктантів у свідомість дитини трепетне слово, дбати про те, щоб воно не перетворилося на засушену квітку, а вилетіло, як з гніздечка, співучою пташкою і пораділо красі навколишнього світу.

ТВОРЧІ ДИКТАНТИ

Творчий диктант – такий вид роботи при якому орфографічні вміння і навички стають комунікативно обумовленими, комунікативно значущими. Така постановка питання є актуальною, бо допомагає поєднати орфографічну роботу з розвитком мови.

Сучасні вчені-орфографісти відносять до творчого диктанту такий запис тексту або окремих слів (словосполучень) при якому учні вставляють слово чи словосполучення певної граматичної категорії або заміняють одні граматичні форми слів іншими, у результаті чого текст поширюється.

Такі диктанти вимагають знання теоретичного матеріалу, змушують замислюватись над вибором слів. Врешті – решт текст диктанту залишається зв'язним, а частотність досліджуваних граматичних, орфографічних чи синтаксичних явищ у ньому збільшується.

Творчий диктант – одна з найефективніших синтетичних вправ з формування комунікативно-мовних і правописних умінь, проміжна між чисто орфографічними вправами з одного боку і спеціальними вправами з іншого.

Творчим слід вважати такий диктант під час написання якого учні вносять певні, визначені вчителем, зміни в продиктований (а не створений дітьми) текст. Цей вид вправ поєднує в собі вироблення навичок орфографії та пунктуації з розвитком мовлення, виконанням стилістичних завдань. Ця

форма роботи вимагає від учнів більшої уваги, ініціативи, творчого мислення, ніж під час написання текстуальних диктантів.

У методичній літературі до творчих диктантів відносять досить різноманітні за характером, спрямуванням, способом виконання види письмових вправ: придумування учнями прикладів на правило, яке вивчається; складання речень за поданими словами і поширення тексту, і творчі роботи за картиною та інше. Але при визначенні кола вправ, які можна зарахувати до класу творчих диктантів, слід брати до уваги основні ознаки диктанту й виходити з них.

Навчальний творчий диктант може проводитися як пояснювальний або попереджувальний, з використанням наочних засобів або без них. Найпоширенішими його різновидами є:

- Розширення, доповнення тексту;
- Зміна в продиктованому тексті граматичних форм;
- Заміна одних слів і словосполучень іншими.

Розширення, доповнення тексту. Особливість цього різновиду творчого диктанту полягає в тому, що учні за завданням учителя вводять у продиктований текст самостійно дібрані слова, словосполучення. Такі вправи використовуються під час вивчення орфографії, пунктуації, морфології, синтаксису, на уроках розвитку мовлення й стилістики.

Можливі різні способи й методичні прийоми проведення таких диктантів. Потрібно брати до уваги попередні навички учнів, а також матеріал, який вони вивчають. Так, якщо аналогічні вправи не виконувалися раніше, то на перших порах слід працювати колективно: вчитель читає речення, учні аналізують його, вказують, які слова можна ввести, і тільки після цього записують у свої зошити найбільш вдалий варіант. Ось приклад творчого диктанту з самостійним доповненням тексту, який проводиться під час вивчення теми “Прикметник”. Вчитель читає текст, потім диктує його для запису, пропускаючи прикметники. Учні записують текст, додаючи прикметники, які б більш точно характеризували той чи інший предмет.

До творчих диктантів на розширення тексту, які проводяться під час вивчення синтаксису, можна ставити запитання типу: ввести в продиктовані речення означення, додатки, поширити речення однорідними членами або додати узагальнюючі слова до однорідних членів речення тощо. Корисним завданням є не просто поширити текст, а дібрати слова в певному стилістичному ключі.

Зміна в продиктованому тексті слів, граматичних форм, будови речень. Як на це вказує вже сама назва, учні записують продиктований текст з певними, наперед визначеними змінами. Наприклад, у поданому тексті чи реченнях дієслова минулого часу ставлять у формі теперішнього, змінюють особу або число займенників, ступінь порівняння прикметників, синтаксичну структуру речення тощо.

Може бути й такий варіант творчого диктанту, коли вчитель диктує окремі слова в початковій формі, а учні змінюють її, як вимагається контекстом. Наприклад, учитель диктує: (Хлюпотіти, шелестіти, співати) ріка. У білім цвіту (стояти, калина, віяти) міцним солодким запахом. Учні пишуть: Хлюпоче, шелестить, співає ріка. В білім цвіту стоїть калина, віє міцним солодким запахом.

У кожному випадку перед виконанням письмової роботи слід повторити відповідний граматичний матеріал, щоб запобігти можливим помилкам.

Добре опрацювати якесь конкретне правило, відмінкову форму дають змогу *словниковий та вибіркового творчі диктанти*. Суть словникового творчого диктанту полягає в тому, що вчитель диктує не речення, а окремі слова, учні ж записують їх у заданій формі. Такі вправи проводять найчастіше під час опрацювання відмінкових форм іменників, прикметників, займенників, числівників та особових закінчень дієслів. Вивчаємо, наприклад, відмінювання іменників ІІІ відміни (в орудному відмінку однини). На закріплення відповідних правил проводимо коротенький диктант: учитель подає іменники в називному відмінку (ніч, сіль, любов,

розкіш, мати, сучасність, тінь, подорож, міць, вість), діти записують їх згідно із завданням у родовому, в орудному чи іншому відмінку.

Під час вибіркового творчого диктанту з тексту, який читає вчитель, учні випишують певні слова, відразу ставлячи їх у заданій формі (не у тій, яка виступає у контексті). Опрацьовуємо, скажімо, закінчення іменників 11 відміни в родовому відмінку однини. Тут для вибіркового творчого диктанту добираємо текст, насичений іменниками цієї групи в різних відмінках. Учні записують їх тільки в родовому відмінку однини.

Слід зауважити, що виконуючи такого типу вправи, учні стикаються з досить важкими завданнями – адже потрібно вибрати із сприйнятого на слух речення лише окремі слова і тут же їх поставити в певній формі, яка сама по собі не з простих.

Можуть використовуватись як контрольні різні види вільних і творчих диктантів з тією лише різницею, що вони виконуються більш самостійно, ніж навчальні.

Вільний диктант як засіб перевірки орфографічної грамотності учнів поступається перед іншими видами диктантів, зокрема текстуальним і вибіркоким. Учні уникають важких у правописному відношенні слів, боячись допустити помилок, дуже збіднюють текст. Вільний диктант важче також перевіряти, потім аналізувати. Оскільки вільний диктант наближається до переказу, учень викладає зміст своїми словами, то й помилки тут виникають на побудову речень, вживання слів. Виправлення, оцінка й аналіз робіт проводяться в основному, як і розбір переказів. Це ж можна сказати і про творчий диктант.

На проведення вільних і творчих контрольних диктантів відводиться цілий урок. Отже, учитель і текст добирає для цього з таким розрахунком, щоб його можна було опрацювати протягом уроку. Темп, швидкість роботи, навички виконувати ці вправи у різних класах, звичайно, неоднакові, тому й при визначенні оптимального обсягу тексту слід виходити з даних

конкретних умов. Це стосується й орфографічно-пунктуаційної насиченості текстів.

Склалися вже традиційні вимоги до текстів для контрольних диктантів. Трудність добору тексту полягає в тому, що він повинен відповідати багатьом вимогам, поєднувати в собі ряд рис, потрібних і в навчальному, і в виховному планах.

За змістом текст має бути не тільки цілком доступним і зрозумілим для учнів даного класу, а й цікавим. Значно важчою є вимога добирати зв'язний текст за характером орфограм і пунктограм, які в ньому зустрічаються так, щоб він відповідав програмі, тим розділам, які на даний час опрацьовані в класі. Поступово від теми до теми, від одного класу до іншого збільшується кількість вивчених орфограм і пунктограм. Тексти нерідко доводиться препарувати, усуваючи з них деякі слова, речення, вносити певні зміни в побудову фраз, проте не можна вилючити всього, що не вивчалось у конкретному класі. З другого боку, текст має бути насиченим у достатній мірі тими орфограмами, які вивчаються на даному етапі або викликали труднощі в попередніх роботах, причому важливо, щоб насиченість орфограмами була розподілена рівномірно по всьому тексту, а не зосереджувалась у якійсь його частині. Потреба розвитку мови учнів вимагає добирати й використовувати тексти різних стилів – наукового, публіцистичного, художнього; слід поступово вводити нову лексику. Не рекомендується брати уривки з художніх творів, де з певною мірою використовуються жаргонізми, історизми, діалектні слова та інші рідковживані або незрозумілі слова. Якщо текст у цілому відповідає меті роботи, то незнайомі слова рекомендується пояснити й записати на дошці. З правописного боку текст диктанту повинен бути середньої складності. У ньому мають бути приклади на вивчені раніше правила; орфограми, що належать до вивчуваного в даному класі розділу; слова, написання яких слід запам'ятати.

Текст диктанту в 5-7 класах має бути нескладний в пунктуаційному відношенні, але повинен давати можливість перевірити пунктуаційні навички, набуті учнями в початкових класах, містити конструкції, що відповідають програмі даного класу. Відповідно до програми ускладнюються тексти диктантів для 8-9 класів.

Диктант давно і широко використовується у практиці вивчення мови по всьому світу. До переваг диктантів відносимо такі властивості:

- диктант розвиває комунікативні навички;
- диктант сприяє безсвідомому мисленню; створенню в аудиторії робочої обстановки;
- диктант є технічно корисним видом діяльності;
- диктант розвиває навички аудіювання;
- диктант може слугувати своєрідним переходом до цікавої історії;
- диктант допомагає розвивати всі чотири види мовленнєвої діяльності;
- допомагає тренувати короткострокову пам'ять;
- диктант мотивує до навчання;
- диктант дає можливість для самоперевірки та самооцінки;
- диктант має доступ до цікавих текстів

Різноманітність диктантів надають процесу навчання певну інтенсивність і універсальність.

ОСНОВНІ ВИДИ ІННОВАЦІЙНИХ ДИКТАНТІВ

ТВОРЧІ ДИКТАНТИ

МОРФОЛОГІЯ

ІМЕННИК

1. Замініть словосполучення і речення іменниками спільного роду.

- Роботяща, працьовита людина
- Людина, яка говорить багато, без змістовно
- Неуважна людина
- Людина з дефектом мови, що полягає у невмінні правильно й чітко вимовляти деякі слова чи звуки
- Той, хто навчився чому-небудь самостійно і без систематичного навчання, без керівників
- Той, хто мешкає поруч, поблизу кого-небудь
- Службовець пошти, яка розносить кореспонденцію адресатам

Для довідок: листоноша, сусіда, самоучка, роззява, пустомеля, недоріка, роботяга.

2. Допишіть іменники-синоніми II відміни.

Згода (мир), оборона (захист), битва (бій), вдача (характер), відозва (звернення), зарплата (заробіток), земля (грунт), покрівля (дах), криниця (колодязь), курява (пил), стіна (мур), неволя (полон), нива (лан), тиша (спокій).

3. Допишіть іменники-синоніми III відміни.

Звістка (вість), дружба (приятель), вигода (користь), завірюха (заметіль), сила (міць), відвага (сміливість), багнюка (грязь), бляха (жерсть).

4. Від поданих іменників утворіть форму родового відмінка однини.

Олена, Тетяна, сестра, пороша, криниця, рілля, яблуня, книжка, брунька, тиша, межа, зима.

5. Від поданих іменників утворіть форму орудного відмінка.

Задача, сажа, калюжа, ведмедиха, акція, сім'я, пісня, бджола, дошка, пасіка, мати, теля, край.

6. Від поданих іменників утворіть кличну форму.

Вітчизна, країна, людина, Ганна, Надія, мрія, доня, матуся, Людмила Петрівна, Тетяна Василівна, річенька, сестричка, земля, Ілля, Ігор.

7. Кожне словосполучення замініть незмінюваним іменником, використовуючи слова з довідки. З 2-3 словами складіть речення і запишіть.

Столиця Грузії, столиця Японії, підземна міська залізниця, поїздка за кордон, автомобіль з лічильником, курортні міста на Кавказі, теплий шарф, пошиття одягу, окуляри без оправы, невеликий гаманець, музичний інструмент, короткий зміст опер, найменша пташка, людиноподібна мавпа, маленькі поні, горбатий бик, кольорові нитки.

Слова для довідок: Батумі, Сухумі, Сочі, Тбілісі, Токію, лібретто, метро, турне, таксі, пенсне, портмоне, кашне, колібрі, зебу, шимпанзе, ательє, піаніно, поні, муліне.

8. Доберіть до поданих іменників іншомовного походження прикметники. Запишіть і визначте рід:

Токію, Монтевідео, таксі, кофе, рандеву, досьє, депо, колібрі, какаду, рагу.

9. Від поданих дієслів утворіть і запишіть іменників з суфіксами – інн(я), – енн(я), поставте наголоси, виділіть суфікси.

Вирішити, вивчити, повернути, озброїти, володіти, шарудіти, творити, ходити, косити, носити.

10. Від поданих слів за допомогою суфікса – инн(я) утворити іменники зі збірника значенням, поставте наголоси, виділіть суфікси:

Буряк, морква, цибуля, квасоля, соняшник, гарбуз, коноплі, будяк.

11. Від поданих дієслів утворити іменники з суфіксом – ив або – ев. Виділити суфікси:

Пекти, курити, мережити, палити, плести, прясти, морозити, марити.

12. До поданих слів доберіть іменники-синоніми з не, поясніть написання слів.

Рабство (неволя), потреба (необхідність), сльота (негода), ворожість (неприятнь), горе, біда, лихо (нещастя), хвилювання (неспокій), вигада (небилиця), ворог (недруг), сварка (незгода).

ПРИКМЕТНИК

1. Доберіть до поданих прикметників антоніми і складіть з ними 2-3 речення.

Нічний, зимовий, сільський, великий, широкий, холодний, чужий, товстий, близький, темний, високий, рівний, чорний, сумний, слабкий, хворий, уважний, привітливий, ласкавий, свіжий.

2. Із кожної пари слів-іменників утворіть словосполучення, замінюючи перший іменник прикметником. Запишіть, виділіть суфікси в прикметниках.

Поле, квіти; бій, друзі; дощ, день; термін, завдання; алюміній, завод; папір, змії; наука, думка; казка, світ; клен, листя; служба, телефон.

2.1 Лимон, сироп; глина, посуд; ціна, твір; злість, порушник; оборона, пункт; сон, річка; лебідь, пісня; старовина, посуд; телефон, станція; вогонь, стовп; льон, полотно; сумлінність, праця.

3. Утворіть складні прикметники, доберіть до них іменники.

Білий, рожевий, світлий, зелений; синій, червоний; сільський, господарський; темний, блакитний; блідий, зелений; давній, слов'янський; мовний, літературний; фізичний, математичний; високий, чоло; вісім, рік; два, поверх; чотири, місяць.

ДІЄСЛОВО

1. Запишіть дієслова в неозначеній формі дієслова, добираючи до них антоніми за допомогою префіксів.

Зачинив, розсипав, замкнув, роз'єднав, розсідлаєш, приїхав, замалював, розкручував, замокнув, розпряг.

2. Від форм дієслів недоконаного виду за допомогою префіксів з-, с-, зі- утворити форми дієслів доконаного виду.

Цементувати, формувати, псувати, цідити, тиснути, шити, дружити, садити, хилити, пускати, творити, будувати, чистити, терти.

3. Утворіть і запишіть дієслова минулого часу в усіх формах. Виділіть суфікси і закінчення.

Здійснити, заговорити, допомогти, слухати, вивчити, відвідати, летіти, стати, рухатися, жити, проголосити, нести, привезти.

4. Запишіть дієслова в усіх особах і числах теперішнього часу, виділіть закінчення, поясніть їх написання.

Дбати, їхати, шанувати, вчити, клеїти, читати, жити, захищати, точити, пам'ятати.

5. Від поданих дієслів утворити усі можливі форми майбутнього часу.

Слухати, грітися, сміятися, літати, рости, вивчити, купувати, здолати, гордитися.

6. До дієслів доберіть дієслова з протилежним значенням, виділіть закінчення і визначте дієвідміну.

Хвалиш - ...

Взуваєшся - ...

Вносиш - ...

Наступаєш - ...

Заходиш - ...

Згадуєш - ...

Починаєш - ...

Береш - ...

Радієш - ...

Говориш - ...

7. Утворіть усі форми умовного способу дієслів, виділіть закінчення.

Працювати, писати, перекласти, шикувати, вдуматися, попливти, прокласти, палити, мовчати, нарікати, горіти, звиватися, розсипатися.

8. Запишіть дієслова в усіх формах наказового способу, виділіть закінчення.

Ловити, малювати, дружити, вітати, різати, стати, ходити, глянути, полізти, носити, водити, берегти, будити, кликати, мовити.

9. Утворіть безособові дієслова. Складіть і запишіть з ними 2-3 речення.

Чує, бачить, думає, живе, працює, діє, світить, дихає, спить, сохне, сіріє, жевріє, хоче, пахне, дрімає, лине, блідне.

10. Утворіть слова префіксальним способом. Запишіть, доберіть синоніми до 5-6 слів.

Бачити, сміятися, вчитися, цвісти, дивитися, купатися, летіти, брати, мити, бити.

11. Утворіть слова з протилежним значенням префіксальним способом. Запишіть і поставте наголос.

Заносити, вилітати, закривати, намотати, згорнути, відкопувати, взувати, відв'язати, причалити, з'єднати, відгорнути.

12. Поставте подані дієслова в 3-ій особі множини, визначте дієвідміну.

Кресати, прийти, зеленіти, пояснювати, сивіти, спати, бігти, клеїти, їхати, хотіти, зрізати, зберегти, радіти, чути, навчити.

13. Замініть виділені слова дієприкметниками. Які фрази більш лаконічні, виразні – з дієприкметниками.

Листя, що опало, задача, яку не дочитали, іграшка, яку люблять більш за все, вогонь, що палає, дерево, що росте.

14. Утворіть дієприкметники активного стану минулого часу доконаного виду (у формі чоловічого роду однини).

Почорніти, побілити, помолодіти, змарніти, повеселіти, пожовтіти, загоріти, обгоріти, заколотити, спітніти, зарости.

15. Утворіть дієприкметники активного стану теперішнього часу недоконаного виду (у формі чоловічого роду однини).

Наступають, виховують, керують, відцвітають, зеленіють, проїжджають, командують, ревуть, висловлюють, працюють, сплять, палають, досягають, думають, головують, голосують, відпочивають.

16. Утворіть дієприкметники пасивного стану минулого часу доконаного і недоконаного виду 9у формі чоловічого роду однини).

Писати, написати, прочитати, робити, зробити, будувати, збудувати, бити, рити, перерити, розбити, крити, вкрити, покрити, привести.

17. Від поданих дієслів утворіть дієприслівники, запишіть їх з не разом чи окремо. Складіть з ними 3-4 речення.

Не бажають, не піклуються, не дбають, ненавидять, не вгавають, не відгукнуться, не спроможуться, незчутися, не завезти, нездужати, не зупиняться, не гаяться, недочувати.

18. Замініть словосполучення прислівниками, уведіть їх у речення.

Кожного понеділка, жодного разу, з далеких країн, в усіх місцях, українською мовою, три рази, не зовсім прокинувшись, не розміркувавши, дуже розсердившись, всупереч чомусь, з певним наміром.

БУДОВА СЛОВА

1. До наведених слів доберіть спочатку їх форми, а потім спільнокореневі слова.

Камінь, кінь, нога, рука, широкий, писати, ліс, дорога, друг, школа, сад.

2. Додаючи до поданих слів префікси, утворіть антоніми. Запишіть, виділіть префікси

Зразок: Ути – відійти – підійти

Копати, клеїти, вести, шити, в'язати, лізти, сипати, везти, дихати, гнати, повзати.

3. Подані в дужках слова введіть у потрібній формі в словосполучення і запишіть. Виділіть у них основу й закінчення.

Початок (зими), подихи (північний) вітер, між (голий) деревами, на (порожній) полі, холодний (ночі), ранковий (заморозок), лід на (калюжа), кришталіки (сніг), дорога до (школа).

4. До поданих слів додайте префікс з- (зі-, с-). Запишіть і поясніть правопис.

Бити, в'язати, чистити, ходити, бігати, киснути, валити, шити, єднати, питати, трусити, сипати, гріти, ховати, формувати, м'яти, грати, гнути, будити, казати, писати.

5. Від поданих слів утворіть антоніми за допомогою префіксів роз-, без- .

Хребетний, платний, плановий, сформувати, озброїти, шумний, смертний, класовий, захисний, цінний, взутися, зчепити, зшити, складати, відповідальний, димний, людний, сильний, жалісний, грамотний, журний.

6. Замініть слова і словосполучення словами з префіксами при- або пр-, пере-

1. Поява птахів навесні. 2. Дуже злий. 3. Дуже хитрий. 4. Дуже гарний. 5. Посадка літаків або парашутистів. 6. Тимчасовий мир. 7. Дуже гострий. 8. Невеликий мороз. 9. Місцевість біля Карпат. 10. Дуже старий.

СЛОВОТВІР

1. Від поданих слів утворіть нові слова безсуфіксним способом.

Доповідати, наказувати, блакитний, юний, стукати, бігти, виходити, наступати, зелений, поглядати, далекий, укусити, рухати, ранній, переписувати, в'язати, перевозити, тропічний.

2. Утворіть слова способом складання.

Чорне море, перший сорт, добра якість, багато поверхів, широкий екран, п'ять томів, світле волосся, крутий ріг, чотири поверхи, сухий діл, залізо, бетон; гіркий, солодкий; чорна земля.

3. Від поданих іменників утворіть за допомогою суфікса ськ (ий) прикметники.

Онега, Кременчук, Черкаси, Вінниця, Карпати, Бахмач, Брест, Миколаїв, Львів, латиш, казах, студент.

4. Від поданих слів утворіть складні слова. Поясніть значення та написання цих слів.

Життя, радість; вода, лікування; багато, клітина; чорний, брова; зуб, гострий; вісім, струна; три, поверхи; газ, турбіна; високий, сорт; масло, завод; ясний, зелений; голубий, око; рожевий, щоки; перший, черга.

5. Підберіть до запозичених слів слова сучасної української мови.

Чемпіон, фініш, лідер, аналіз, афіша, дискусійний, раціональний, мемуари, сигнал, доза, протест, реставрація, конкурс, дистанція, еволюція.

Слова для довідок: переможець, закінчення, керівник, розбір, оголошення, спірний, розумний, спогади, знак, кількість, заперечення, відбудова, змагання, відстань, розвиток, порядок.

6. Замініть фразеологізми синонімами і складіть речення з двома парами синонімами.

Прикусити язика, поставити на ноги, зробити з мухи слона, покласти зуби на полицю, зарубати на носі, шкірити зуби, поправ пальцем у небо, чиє нивчало б, а твоє мовчало б, лизати п'яти, біла ворона.

«ГРУПИ СЛІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ»

1. Розставити синоніми в порядку зростання ознаки:

Боязливий, несміливий, заяча душа, боягуз; безстрашний, хоробрий, сміливий, сміливець; тямовитий, світла голова, розумний, людина великого розуму.

2. Доберіть до поданих словосполучень антонімічні словосполучення:

Сухий одяг, суха зустріч, кислий лимон, кислий вигляд, кислий погляд; світле молоко, світла газета, свіжа копійка.

3. До наведених висловлювань доберіть антоніми:

- Тричі крига замерзала, тричі й ...
- І світає, і ...
- Діла добрих обновляться, діла злих...
- В тім гаю, у тій хатині, у раю, я бачив...

Для довідок: розтавати, смеркати, розвиднятися, оживати, загинути, пекло, щастя.

4. Доберіть до поданих слів синоніми:

Прикрашати, гарний, думати, іти, великий, важкий, бідний, сумний, розійтись, безмежний, блакитний, поважний.

5. До поданих слів доберіть антоніми:

Веселий, добрий, молодий, легко, мудрий, літо, холодно, високо, під'їхати, високий, маленький, закривати, починати, щасливий.

ДИКТАНТИ – АФОРИЗМИ

*Завдання: Визначити граматичні центри, встановити тип речення.
Розкрити письмово значення трьох з афоризмів.*

1. Іду на клич доби (О. Підсуха)
2. Учи народ, учися і в народу (Народна творчість)
3. Шукайте цензора в собі (І. Драч)
4. Жити так, аби голуби сідали на плечі (Д. Павличко)
5. Дивна істина: щоб запалювати, треба самому горіти (І. Муратов)
6. Серце – зміст людини, а без нього вона опудало й колода (Г. Сковорода)
7. Коли бажаєш пізнати ціну людині, відведи її до чужої біди або до чужої радості (Ф. Достоевський)
8. Байдужість – це параліч душі (А. Чехов)

* * *

1. Оживить живе слово рідну Україну (П. Куліш)
2. Життя ніколи не буває справедливим, і для більшості з нас це, мабуть, на краще (Оскар Уальд)
3. Доки ми відкладаємо життя, воно минає (Сенека)
4. Сильний характер – творець у науці і житті (Народна мудрість)
5. Не шукай щастя за морем (Г. Сковорода)
6. Чим менші таланти, тим більше роблять шуму. (І. Франко)
7. Боятися лиха – не бачити щастя (І. Франко)
8. Здаватися серед людей людиною – це велике щастя (А. Чехов)
9. Накопичене багатство може служити, але може й поневолювати (Народна мудрість)
10. Природа ніколи не стане суперечити людині, якщо людина не перечитиме законам (М. Чернишевський)

* * *

1. Добро – найвища людська освіченість (В. Сухомлинський)
2. Життя – не майно, яке треба захищати, а дар, який слід ділити з іншими (В. Фолкнер)
3. Почніть докоряти собі і ви відразу зрозумієте, як треба жити (Гете)
4. Раз добром нагріте серце вік не прохолоне (Т. Шевченко)
5. Мова вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів (В. Голобородько)
6. Нації вмирають не від інфаркту, спочатку їм відбирає мову (Л. Костенко)
7. Чиста совість – найкраща подушка (Т. Шевченко)
8. Сильний характер – творець у науці і житті (Народна мудрість)
9. Не шукай щастя за морем (Г. Сковорода)
10. Боятися лиха – не бачити щастя (І. Франко)

* * *

1. Наша мова – то і є одежа нашого духу (П. Мирний)
2. Без ядра горіх ніщо, так само, як і людина без серця (Г. Сковорода)
3. Весела думка – половина здоров'я (Народна мудрість)
4. Щастя дурно не дається: тільки той його придбає, хто за нього б'ється (Б. Грінченко)
5. У всякого своя доля і свій шлях широкий (Т. Шевченко)
6. Неправда, що сажа – не обпалить, так забруднить (Народна мудрість)
7. Добре ім'я – найкраще багатство (Народна мудрість)
8. Життя – це зазірання в різні дзеркала у пошуках власного обличчя (В. Бартошевський)
9. Боятися лиха – не бачити щастя (І. Франко)
10. Не шукай щастя за морем (Г. Сковорода)

* * *

До теми «Речення. Типи речень»

1. Освіта – скарб, праця – ключ до нього (П'єр Буасей)
2. І краса новітня окриля сучасність, цю красу звеличує і моя мова (І. Драч)
3. Жити так, аби голуби сідали на плечі (Д. Павличко)
4. Як зайдеш словом та у книжку, то вийдеш з мудрістю із неї (С. Горlach)
5. Давня істина: щоб запалювати – треба самому горіти (І. Муратов)
6. Весела думка – половина здоров'я (Народна творчість)
7. Як зайдеш словом ти у книжку, то вийдеш мудрістю із нею (С. Горlach)
8. Життя – це божевільне раллі.
9. Душа – єдина на землі держава.
10. Мова – коштовний скарб народу (І. Франко)

* * *

- 1) Мова – душа кожної національності, її найцінніший скарб (І. Огієнко)
- 2) Ти лиш храм збудуй, а люди в нього прийдуть (Л. Костенко)
- 3) Слово – то мудрості промінь, слово – то думка людська (Олена Пчілка)
- 4) Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова (П. Мирний)
- 5) Як гул стоїть, як шум віків, як бурі подих – рідна мова (М. Рильський)
- 6) Поставимо на покутті високу свічку Слова нашого – хай возсіяє (Любов Голота)
- 7) Мова – втілення думки: багатша думка, то багатша мова (П. Мирний)
- 8) Бринить, співає наша мова, чарує, тішить і п'янить (М. Рильський)
- 9) І возвеличимо на диво і розум наш, і наш язик (Т. Шевченко)
- 10) Мова – коштовний скарб народу (І. Франко)

* * *

- 1) Життя серед людей – це та ж кімната сміху (Анна Коситенко)
- 2) Душа – єдина на землі держава
- 3) Життя – це божевільне раллі
- 4) Порядність – це не лише зовнішній відомий порядок, а й внутрішній
- 5) Повага – це, мабуть, та єдина ниточка, що з'єднує покоління, що натягується щоразу як струни. (О. Антонович)
- 6) Освіта – скарб, праця – ключ до нього (П'єр Буасей)
- 7) Як зайдеш словом ти у книжечку, то вийдеш мудрістю із неї (С. Горлач)
- 8) Жити так, аби голуби сідали на плечі (Д. Павличко)
- 9) Дивна істина: щоб запалювати треба самому горіти (І. Муратов)
- 10) Увесь сенс життя полягає у нескінченному завоюванні невідомого, у вічному зусиллі пізнати більше (І. Драч)

* * *

ЦИФРОВІ ДИКТАНТИ

До теми “Складнопірядні речення”

Завдання: визначити види пірядних, де під цифрою:

- 1. Складнопірядне з пірядним означальним;*
- 2. Складнопірядне з пірядним з'ясувальним;*
- 3. Складнопірядне з пірядним обставинним.*

1. А вітер, гуляючи в полі, шумів, що збудеться воля.
2. Хто моря переплив і спалив кораблі за собою, той не вмере, не здобувши нового добра.
3. Я єсть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була.
4. Солодке пізнає пізніше той, хто може проковтнути неприємне.
5. Що може бути ще солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа.
6. Чудова думка втрачає свою цінність, коли вона погано висловлена.
7. Мова – це віконця, через які людина бачить світ.
8. Щоб людина не говорила надто багато дурних слів Богові, він дав їй десять пальців, щоб пам'ятала його мудрі поради.
9. Зроби все, щоб засяяла українська, як та зоря ясна.
10. Щоб на випасти із цього грішного світу, хоч раз змішай із ближнім піт і кров.

* * *

До теми “Односкладне речення. Види односкладних речень”

Де під цифрою:

- 1 – означено-особове;*
- 2 – неозначено-особове;*
- 3 – узагальнено-особове;*
- 4 – безособове;*
- 5- називне.*

1. Шануйте здобує трудом покоління.
2. Ведуть коня вороного розбиті копита.
3. За вікном гуде, співає.
4. Здобудеш освіту – побачиш більше світу.
5. Сонцю над світом горіти.

6. Весна. Хліборобська весна. Перший день оранки.
7. Той монастир недавно збудували.
8. З повагою добре не зробиш.
9. Підеш тією стежкою, глянеш кругом себе, і скрізь бачиш зелене море верб, садків, конопель, соняшників, кукурудзи та густої осоки.
10. Мело, крутило, скаженіло, огортаючи присмерками весь край.

* * *

Де під цифрою:

- 1 – односкладне, означено-особове;
- 2 – неозначено-особове;
- 3 – узагальнено-особове;
- 4 – безособове;
- 5 – називне.

1. Отак пролечу сніжком над долиною. (А. Малишко)
2. Хочу слухать забуті пісні, хочу бачити місячні плями. (В. Сосюра)
3. В університеті готуються до свята Матері.
4. У чужій пасіці бджіл не розведеш.
5. З печі сирого хліба не виймають.
6. Іноді людям щастить у житті.
7. Запахл вітрами, запахло весною.
8. Весна. Теплінь. Жайворонки в небі. (І. Цюпа)
9. Справді славна дівчина. (М. Стельмах)
10. Який чудовий день! (О. Гончар)

* * *

Диктант передбачає цифрове визначення типів простого речення. Де двоскладне речення – 0; означено-особове – 1; неозначено-особове – 2; узагальнено-особове – 3; безособове – 4; називне – 5.

1. Тече вода з-під явора.
2. У всякого своя доля, свій шлях широкий.
3. Поставлю хату і кімнату, садок-райочок насаджу.

4. Кому-кому, а купому буде .
5. Уже покликали до паю .
6. Не дуріте самі себе,
Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
І свого не цурайтесь.
7. Зійшлись, побрались, поєднались,
Помолоділи, підросли,
Гайок, садочок розвели
Кругом хатини.
8. Возвеличу
Малих отих рабів німих
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово.
- 9) Світає...
- 10) Пахне чебрецем, свіжою травою

* * *

До теми “НЕ з різними частинами мови”

Де під цифрою

1 – “не” пишеться разом

2 – “не” пишеться окремо

1. Не доля вирішує – людина творить свою долю.
2. То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс.
3. Ця неширока річка впадає у Дніпро.
4. Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами.
5. Хто не робить, той не помиляється.
6. Краса – лиш відображення земного у неземному дзеркалі душі.
7. Шкода краси, де розуму немає. (Народна творчість)
8. Нелегко бути людиною. (Народна творчість)

9. Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає, як людині боротьба і праця милі.
10. На подвір'ї, пориваючись угору, непокоївся стіжок кукурудзи.
(Нечуй-Левицький)

* * *

1. Ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою. (Т. Шевченко)
2. Нам не страшні ворожі тучі. (М. Рильський)
3. Шопена вальс. Ну хто не грав його і хто не слухав? (М. Рильський)
4. Схилилася Шура на бильце канапи й заснула, незчувшись коли.
(О. Гончар)
5. Ясногорська вирішила, не чекаючи, доки розгородять дорогу йти пішки. (О. Гончар)
6. Не знаючи броду, не ліз у воду. (Народна творчість)
7. Легенький вітерець колише по той бік некошені трави. (І. Цюпа)
8. У льотчиків серце несхитне й тверде. (М. Бажан)
9. На лугах ще трава не кошена, у полях красуються жита.
(П. Воронько)
10. На море непомітно впали сутінки. (Ю. Збанацький)

* * *

1. Вчення в щасті украшає, а в нещасті утішає.
2. Незабаром в передпокій увійшла рішучою ходою немолода лікарка.
(М. Стельмах)
3. Не вертаються три брати, по світу блукають. (Т. Шевченко)
4. Сагайда сидів, не втручаючись у розмову, замислений, мовчазний.
(О. Гончар)
5. Не знаючи броду, не ліз у воду. (Народна творчість)
6. Легенький вітерець колише по той бік річки некошені трави.
7. Через усю Вербівку стеляться скупі городи та левади, не огорожені тинами.
8. На лугах ще трава не кошена, у полях красуються жита. (П. Воронько)
9. Недалеко, край дороги, отару гнали чабани. (Т. Шевченко)
10. Вчитися ніколи не пізно. (Народна творчість)

* * *

1. Перемагайте труднощі розумом, а небезпеку досвідом. (Народна творчість)
2. То не просто мова, звуки не словникові холодины – в них чути труд, і піт, і муки, чуття єдиної родини. (П. Тичина)
3. Всього надбав роботяга, та не придбав долі. (Т. Шевченко)
4. Кожен робить своє діло мовчки, не перекидаючись словом, не ділячись думкою. (Панас Мирний)
5. Незважаючи на лютий холод, Шовкуна все більше тягнуло на сон. (О. Гончар)
6. Легенький вітерець колише по той бік річки некошені трави.
7. Галя йде по відкритій, не захищеній від пострілів галявині. (А. Барто)
8. На лугах ще трава не кошена, у полях красуються жита. (П. Воронько)
9. У мрії немає ніколи й ніде берегів. (В. Братунь)
10. Черниш нетерпляче поглядає на годинник. (О. Гончар)

* * *

1. Незвичайність, чарівність цієї степової ночі дивує льотчика. (О. Гончар)
2. Туман уже вкрив морську далечинь, але тут, в бухті, він був негустий. (Ю. Смолич)
3. Тече вода в синє море, та не витікає. (Т. Шевченко)
4. Черниш слухав майора, не зводячи з нього очей. (О. Гончар)
5. Хома, не вгашуючись, проінструтував їздових, як їм належить триматись. (О. Гончар)
6. Легенький вітерець колише по той бік річки некошені трави.
7. На лугах ще трава не кошена, у полях красуються жита. (П. Воронько)
8. Ластівки непомітно ширяють у рідній стихії і весело щебечуть. (В. Пархоменко)
9. У мрії немає ніколи й ніде берегів. (В. Братунь)
10. Ніде не видно було жодної душі. (О. Гончар)

* * *

До теми “Однорідні члени речення. Розділові знаки”

Де під цифрою:

- 1 – однорідні члени речення з'єднуються сурядним зв'язком;
- 2 – безсполучниковим зв'язком;
- 3 – змішаним зв'язком.

1. Краю мій, люблю я тебе вдень і вночі, вранці і ввечері і не знаю краю своєї любові. (П. Мирний)
2. Річка синіє, зітхає, сміється. (М. Рильський)
3. Розпарена теплінь віє соняшником, коноплею і яблуками. (М. Стельмах)
4. Дзвінко й безтурботно перекликалися, співали, щебетали пташки. (О. Бойченко)
5. Марко озирнувся, але нічого не побачив. (М. Стельмах)
6. Наука й труд, знання і школа манливо кличуть до мети. (П. Усаченко)
7. Не вітер, а буря завіяла. (П. Мирний)
8. Сила та розум – краса людини.
9. Місяць пливе оглядати і небо, і зорі, і землю, і море. (Т. Шевченко)
10. Крик, гул, жарт стоять понад річкою. (Т. Шевченко)

* * *

1. Суворовці завжди струнко, бадьоро, красиво. (Н. Забіла)
2. Летів і танув сніг. (М. Рильський)
3. Світить місяць, та не гріє. (Народна творчість)
4. Знов настала прозора, сліпа осінь. (А. Малишко)
5. І земля, і повітря, і вода – все заснуло. (М. Коцюбинський)
6. Скрізь: на вершечку стрілецької гори, на горах і видолинках – уже панувала тиша. (І. Нечуй-Левицький)
7. Крижина добра – важка, товста, міцна. (С. Васильченко)
8. Я весь тремтів від напруження, від втоми, переляку. (В. Нестайко)
9. Усмішка гостра, а ознак сумна. (Л. Українка)
10. В піснях і труд, і даль походу, і жаль, і усміх, і любов, і гнів великого народу, і за народ пролита кров. (М. Рильський)

* * *

1. Лиш кілька стрибунців не хочуть ні вівса, ні сну, ні супокою.
(М. Рильський)
2. Тут небо синє і сині очі у затурбованих людей. (Б. Антонич)
3. Почепив на дротинці казанок із водою і вари собі куліш, галушки чи кашу. (Г. Тютюнник)
4. Попідтинню сіромаха і днює й ночує. (Т. Шевченко)
5. Дім ще не прокинувся, дім ще беріг в собі зиму. (В. Дрозд)
6. Вечір був чарівний, зоряний, пісенний. (О. Гончар)
7. Мудрим ніхто не вродився, а навчився. (Народна творчість)
8. Сила та розум – краса людини. (Народна творчість)
9. Це не вогні, а зірки, чисті, високі, мінливі. (П. Воронько)
10. Низькі хмари сміялися то дощем, то навіть мокрим лапатим снігом.
(О. Журлива)

* * *

1. В борозні, у зерні, у колосі я батьківський слід пізнаю.
(М. Сингаєвський)
2. Ніч темна, але тиха. (І. Нечуй-Левицький)
3. Тече вода в синє море, та не витікає. (Т. Шевченко)
4. Чорніє поле, і гай, і гори. (Т. Шевченко)
5. З-поміж верб, та груш, та яворини чорні стріхи глипають нагнувшись.
(І. Франко)
6. Наука вимагає жертв і великої любові. (Народна творчість)
7. Село купається в теплі, сонці, мідному передзвоні та веселому співі
веснянок. (М. Стельмах)
8. Вона стояла ні жива ні мертва. (І. Нечуй-Левицький)
9. На ходу Соломія висмикувала стебло або корінь водорості.
(М. Коцюбинський)
10. Сядем тут, відпочинемо, друже, розіславши на камінь шинель.

* * *

1. Ярослава запитливо поглядала то на діда, то на Романа. (В. Лисик)
2. Наука й труд, знання і школа дбайливо кличуть до мети. (Народна творчість)
3. По вулиці вітер виє та сніг замітає. (Т. Шевченко)
4. Моє щастя – Вітчизни простори, оповиті і сонцем, і хмелем, й зерном. (М. Стельмах)
5. Людина – відверта і послідовна в своїй праці і пристрасна в житті. (М. Рильський)
6. Робота виконувалась швидко, якісно, добротню. (П. Загребельний)
7. Ніч, озеро, комиші внизу шумлять - шумлять дуже, тривожно. (О. Гончар)
8. Усе: і це повітря, і покручені лози, і зів'яла трава – все це мимохіть нагадає їй щасливі хвилини її життя. (М. Коцюбинський)
9. І над водою, і над гаєм – кругом як в усі, все мовчить. (Т. Шевченко)
10. Синє глибоке небо розгоріло розгортало своє безкрає поле. (П. Мирний)

* * *

1. Холодний, колючий вітер гнав низько над землею важкі, олив'яні хмари. (В. Кучер)
2. Дівчина була невелика на зріст, але рівна, гнучка, довгобрана, повновида. (І. Нечуй-Левицький)
3. У Килини та Горпини, як не свадьба, то родини. (Народна творчість)
4. Цього болю не приколишуть ні тополі біля хати, ні гніздо лелеки на хаті, ні сама хата. (М. Стельмах)
5. Вгорі небо синє, бездонне, умите сонцем і збуджене весною. (О. Ільченко)
6. У всякого своя доля і свій шлях широкий. (Т. Шевченко)
7. Зазолотились, засиніли, заграли в семибарвній грі гранітних сходів мокрі схили. (М. Бажан)
8. Не люблять кайданів ні слово, ні ідея. (М. Рильський)
9. Гей ви, грізні, чорні хмари, я на вас збираю чари. (Л. Українка)
10. Віє вітер з поля на долину, над водою гне з вербою червону калину, на калині одиноко гніздечко гойдає. (Т. Шевченко)

* * *

До теми “Речення. Типи речень”

Де під цифрою:

- 1 – просте речення;*
- 2 – складне складносурядне;*
- 3 – складне складнопірядне;*
- 4 – складне безсполучникове.*

1. Хто багато читає, той багато знає.
2. Хліб сіль їж, а правду ріж.
3. Розум силу перемагає.
4. На чужий коровай рота не роззявляй.
5. Не вчи плавать шуку: шука знає про науку.
6. Щастя – не кінь: хомута не одягнеш.
7. Не пійманий – не злодій.
8. Не буди лихо, поки спить тихо.
9. Коли хочеш собі добра, то нікому не роби зла.

* * *

Де під цифрою:

- 1 – просте, двоскладне;*
- 2 – просте односкладне;*
- 3 – складне, скланосурядне;*
- 4 – складне складнопірядне;*
- 5 – складне безсполучникове;*
- 6 – складне з різними видами зв’язку.*

1. Мова кожного народу неповторна.
2. Очі – міра, душа – віра, совість – порука.
3. Нічого в цьому році озимина, а яри стоять зеленою рікою.
4. Яка ганьба – плювати у криниці, що з неї пив, що з неї мати п’є.
5. У небі хмара хмарку тягне дощем упасти на хліба.
6. Правічну думку думають ліси, вгрузають в мох столітні дідугани.
7. З однієї зернинки виросте колосок, у колоска багато зернин; коли ці зернинки посіяти – виросте ще більше колосків.
8. Риба – вода, ягода – трава, а хліб – усьому голова.

9. Лежить ясний, як сонечко, і ніби промовляє: любіть мене шануйте, їжте та здоровими будьте.
10. І хоч кажуть, що не хлібом єдиним живе людина, але без нього не було б ні поета, ні вченого, ні міністра.
11. Щастя не за горами ховається, а в труді здобувається.
12. Скільки б не судилося страждати, все одно благословлю той день, коли родила мати для життя, для щастя, для біди.
13. Людина, яка думає лише про себе і шукає у всьому свою вигоду, не може бути щасливою.
14. Вбігаю в ліс – гриби, у лози – ожина, в кущі – горіхи.
15. Воля до перемоги завжди виручає у змаганні – про це пам'ятає кожен спортсмен.

* * *

Де під цифрою:

1. Просте двоскладне;
2. Просте односкладне;
3. Складне, складносурядне;
4. Складне, складнопірядне;
5. Складне, безсполучникове;

- 1) Розумний порадиться, а дурний сам за всіх вирішить.
- 2) Учись – усього досягнеш.
- 3) Один кивне на інших дивлячись.
- 4) Скільки голів, стільки й умів.
- 5) Чоловік свою долю працею кує.
- 6) У всякого свій розум і своя доля.
- 7) Надією і терпінням усього досягнеш.
- 8) Тільки той не помиляється, хто нічого не робить.
- 9) Берись дружно – не буде сутужно.
- 10) Чесне діло роби сміло.
- 11) Сій вчасно – вродить ясно.

* * *

Де під цифрою:

- 1 – просте речення двоскладне;*
- 2 – просте речення односкладне;*
- 3 – складне речення, сполучникове, складносурядне;*
- 4 – складне речення, складнопірядне;*
- 5 – складне, безсполучникове.*

1. Що маєш казати, наперед обміркуй.
2. Говори мало, слухай багато, а думай ще більше.
3. Умій вчасно сказати і вчасно замовкнути.
4. Обмова – полова, вітер її рознесе, але в очі засипле.
5. Хто мовчить, той двох навчить.
6. Гострий язик голові не приятель.
7. Не говори, що знаєш, але знай, що говориш.
8. Слово – не полова, язик – не помело.
9. Слово до слова – зложиться мова.
10. Дурний язик голові не приятель.

* * *

1. Умієш говорити – умієш слухати.
2. Коли сам добре не знаєш, то не говори.
3. Давши слово – держись, не давши – кріпись.
4. Шабля ранив голову, а слово – душу.
5. Гостре словечко коле сердечко.
6. Вола в'яжуть мотуззям, а людину словом.
7. Не роби з писка халяву.
8. Слово до слова – зложиться мова.
9. Що вимовиш язиком, то не витягнеш і волом.
10. Шабля ранив голову, а слово – душу.

* * *

1. Сміливого куля не бере.
2. Тиха вода береги ломить, а бистра тамус.
3. Орел мухи не ловить, а слон за мишею ганяється.
4. За двома зайцями не гонись, бо й одного не спіймаєш.
5. Чия відвага, то й перемога.

6. В ноги кланяється, а за ноги кусається.
7. Рання пташка росу п'є, пізня – сльози ллє.
8. Хвастливого одразу видно.
9. Нещаслива людина, як лиха година.
10. Добре тому, хто в своєму дому.

* * *

1. Де рідний край, тут і рай.
2. Кожна травичка на своєму корені росте.
3. Що інша хатка, то інша гадка.
4. В чужій стороні і весна негарна.
5. Де не є добре, а вдома краще.
6. Забудеш рідний край, тобі і корінь всохне.
7. Зима без снігу – літо без хліба.
8. Місяць лютий гостро кутий.
9. Хто має розум, той не їде зимою возом.
10. Земля дає все і забирає все.

* * *

1. До завірюхи треба кожуха.
2. То сніг, то завірюха, бо вже зима коло вуха.
3. Держись, Хома, їде зима.
4. Січень не так січе, як вуха пече.
5. І собака зимою про хату думає.
6. Сонце блищить, а мороз тріщить.
7. Так тепло, як циганові під ятром.
8. Зима невелика, та в неї рот великий.
9. Зима літо з'їдає, хоч перед ним і тікає.
10. Мокрий май – буде хліба урожай.

* * *

1. Літом і баба сердита на піч.
2. Хто літом спеки боїться, той зимою не має чим грітися.
3. Як сіно косять, то дощів не просять.
4. Літом полежиш, а зимою з торбою побіжиш.

5. Осінь одного заморозить, а зима – двох.
6. Прийшла Покрова – сиди, чумак, вдома.
7. Не чекай од осені сонця.
8. Осінь сумна, а весело жити.
9. Восени і горобець багатий.
10. Зимою деньок, як комарів носок.

* * *

1. Зимою бійся вовка, а літом – мухи.
2. Хто має розум, той не їде зимою возом.
3. Весна днем красна, а на хліб пісна.
4. Сухий березень – теплий квітень.
5. До Миколи не сій гречки й не стрижи овечки.
6. Хто літом спеки боїться, той зимою не має чим грітися.
7. Цигану літо, що грішнику рай.
8. Готуй літом сани, а взимку вози.
9. Одно літо ліпше, як сто зим.
10. Де верба, там і вода.

* * *

1. Весна ледачого не любить.
2. Мокрий май – буде хліба врожай.
3. Майська роса краще вівса.
4. Проспиш весною – заплачеш зимою.
5. Восени багач, а навесні прохач.
6. Красна осінь снопами, а зима – намолотом.
7. Прийшла Покрова – сиди, чумак, вдома.
8. Восени ложка води, а цебер грязі.
9. Жити – правді служити.
10. Яка совість, така й честь.

* * *

1. Людська праця – не дурниця, розкидати не годиться.
2. Вірний друг – то найбільший скарб.
3. Не журися, козаченьку, не журися, а на тую дівчиноньку подивися.
4. Час – не кінь, не підженеш та й не зупиниш.

5. Все минеться, одна правда зостанеться.
6. Що минулося, то вже давно забулося.
7. Хто пізно ходить, той сам собі шкодить.
8. Нема ранку без вечора.
9. На годину спізнишся, за рік не доженеш.
10. Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють.

* * *

1. Хто рано плаче, той увечері сміється.
2. Рання година золото в роті держить.
3. Що буває, те й минає.
4. Ранок – панок.
5. Все минеться, одна правда останеться.
6. Грім гримить – буде хліб родить.
7. Як у травні дощ надворі, то восени хліб в коморі.
8. Пісня до правди доводить.
9. Чим хата багата, тим і гостям рада.
10. На одного вченого дають десять невчених.

* * *

До теми “Звергання. Розділові знаки”

Де під цифрою:

1 – звергання знаходиться в позиції на початку речення;

2 – в кінці речення;

3 – в середині речення.

1. Це ти, Батьківщино, в невтомнім труді, як прапор, шумиш над вікнами. (В. Сосюра)
2. Південний краю! Як тепер далеко лежиш від мене ти! (Л. Українка)
3. О земле рідна! Знаєш ти свій шлях у бурі, у негоді. (М. Рильський)
4. Де ж ви, мої голуб'ятка, мої соколи ясні! (М. Вороний)
5. Світе мій, світе мій прекрасний, хочу я у пісні повсякчасно лиш для тебе жити, не вмирати. (В. Сосюра)
6. Ой де ж бо ти воле, ти зоре таємна, чому ж ти не зійдеш на землю із неба?

7. О земле, велетнів роди! (П. Тичина)
8. Не лякай, зимо, весна прийде. (Народна творчість)
9. Чого ж, сіроока, ти смієшся. (Я. Смеляков)
10. Земле моя, я сходив тебе вздовж і впоперек. (І. Цюпа)

* * *

До теми «Словосполучення. Типи словосполучень»

Завдання: Визначити типи словосполучень.

Де під цифрою:

- 1 – діслівні сполучення;
- 2 – іменникові;
- 3 – прикметникові;
- 4 – числівникові;
- 5 – займенникові;
- 6 – прислівникові.

Потреба у формальностях, переслідувати ворога, зводити будівлю, регіональна митниця, виїжджати за кордон, керувати процесом, давати свідчення, прищеплювати навички, каша з молоком, хлопчик з русявим чубом, чекання листа, краватка батька, знання з математики, материна долоня, під старим дубом, запашний хліб, пекти пороги, народна пісня, спекотливе літо, купальська ніч, під синім небом, сива ластівка, чотири квітки, різдвяні канікули, двоє малят.

* * *

До теми «Якісні, відносні та присвійні прикметники»

Де під цифрою:

- 1 – якісні прикметники;
- 2 – відносні;
- 3 – присвійні.

Дерев'яний стіл, батькове майно, гостре слово, золотий годинник, материна ласка, вовча нора, вовча натура, тепла усмішка, чиста Блакить, чиста совість, високий дім, рожева мрія, тепле повітря, залізна воля, гострий ніж.

* * *

До теми «Правопис складних прикметників»

Де під цифрою:

- 1 – разом;*
- 2 – через дефіс;*
- 3 – окремо.*

Біло-рожевий, світло-зелений, давньослов'янський, сільськогосподарський, високочолій, восьмирічний, світоглядний, військово-полонений, військово-стратегічний, хімічно зв'язаний, вищезгаданий, суспільно необхідний, абсолютно сухий, діаметрально протилежний, семиразовий.

* * *

До теми «Речення просте і складне. Види речень»

Де під цифрою:

- 1 – просте, двоскладне;*
- 2 – просте, односкладне;*
- 3 – складне, складносурядне;*
- 4 – складне, складнопідрядне;*
- 5 – складне, безсполучникове.*

1. Вік живи – вік учись
2. Хто багато читає, той багато знає
3. Розум силу переможе
4. Павда в очі коле
5. Чесне діло роби сміло
6. Щоб рибу їсти, треба у воду лізти
7. Хліб-сіль їж, а правду ріж
8. Хочеш їсти калачі, не сиди на печі
9. Під лежачий камінь і вода не тече
10. Скінчив діло – гуляй сміло
11. Язык без кісток, що хоче, те й меле
12. Хто багато говорить, той масло творить

- 13.3 ким поведешся, того й наберешся
14. На чужий коровай рота не роззявляй
15. Згода буде, а незгода руйнує

* * *

До теми «Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні»

Де під цифрою:

- 1 – кома;
- 2 – двокрапка;
- 3 – крапка з комою;
- 4 – тире.

1. Людина вмирає – людство безсмертне.
2. Зрозуміти – це ще не означає знати, розуміння – це ще не знання.
3. За тучами, за хмарами, за зливами я бачу: сходить ясний день над нивами.
4. Людство себе не усвідомить як єдине ціле – не буде йому добра.
5. Вся природа радіє сонцю: сміються поля, дзвенять в повітрі бджоли.
6. З неба ллється на землю блискучий світ сонця; на ланах грає сонячна хвиля; під хвилею співає хліборобська доля.
7. Ніч прозора, безшумна, тепла, оксамитом огортає людину м'яке степове повітря.
8. Мати вірила: земля усе знає.
9. У неправди вік короткий: правда не дає їй жити.
10. Прийде осінь – у засіках буде хліб золотий.

* * *

1. Оглянешся на пройдені дороги: струнких будов лягла мережа – тінь.
2. Кров людська – не водиця, проливати не годиться.
3. Билось серце – так б'ється у вітер корабель на пругких хвилях.
4. Воля до перемоги завжди виручає у змаганні – про це знає кожен спортсмен.
5. Пригріло сонечко, обсохла земля, потягнуло орача в поле.

6. Сонце гріє, вітер віє з поля на долину; над водою гне з вербою червону калину.
7. Так і в поезії, так і в житті людському: крізь порох, труд і піль, крізь сумніви і втому ми здобуємо свою височину.
8. Погасли вечірні огні: усе спочиває у сні.
9. З лісу шепче гілка, з жита – перепілка, з-за широкого лиману журиться сопілка.
10. Посіє народ вчасно – вродить пшениця рясно.

* * *

ДИКТАНТ - ЗАГАДКА

До теми “Правопис і відмінювання іменників 11 відміни”

1. Має вуса, пишний хвіст
І негарну звичку:
Спершу добре він поїсть,
Після миє личко
(Кіт)
2. П'ятачок на носі,
Закручений хвостик, лісом гуляє, жолуді шукає
(Кабан)
3. Це дерево є символом міцності
А в нашому – ще й довговічності
І пізно з нього опадає листя
Ховаючи плоди брунасто-золотисті
(Дуб)
4. В полі жовті промінчата та
Шелестять, немов зайчата,
А вусаті ж їхні віти!
Що це, друзі? Мабуть...
(Жито)

5. Хто завжди правду каже?
Який є, таким покаже,
І без слів про все розкаже,
На нього дивишся, а себе бачиш
(Дзеркало)
6. З небесної діжки
Крижані горішки
На землю упали
Шкоди нам завдали
(Град)
7. Живим зерном народженим
Живу я на землі.
Щодня рум'яним сонечком
Я сходжу на столі.
(Хліб)
8. Плине він, біжить, минає,
Нам його не вистачає,
Щойно осінь – вже зима,
Ось він був, а вже – нема.
(Час)
9. Уночі понад водою
Білий дим пливе рікою
Тільки сонечко засяє –
Білий дим кудись тікає
(Туман)
10. Навесні цвітуть мов свічі,
Заглядають сонцю в вічі,
А під осінь ті свічки
Вдягнуть з голок кожушки
(Каштан)
11. Цвітне синьо, лист зелений
Квітник прикрашає,
Хоч мороз усе побив –
Його не займає
(Барвінок)

* * *

До теми “Правопис іменників чоловічого роду”

1. Ледь помітний він, маленький, то квадратний, то кругленький.
Як його ти відірвеш, то штани не застібнеш
(Гудзик)
2. Без руля і без коліс тягне вгору – потім вниз
(Ескалатор)
3. Над глибокою рікою вигнув спину він дугою.
Всі по ньому їдуть, всі по ньому йдуть, А з собою не беруть
(Міст)
4. До дітей на кожне свято просять в гості завітати,
Бо солодкий і смачний – Здогадались, хто такий?
(Торт)
5. Що за струмінь-водоспад? В спеку кожен йому радий.
В нашім парку – гарний, гожий – веселить він перехожих.
В’ються вгору води потоки. Краплі бризкають нівроку.
Знають Юля та Роман, ця загадка про
(Фонтан)
6. Що це за будинок
Ходить без доріжки,
Схожий він на колобок
А під дахом ріжки?
(Равлик)
7. Маю крила, та не птах,
На семи стою вітрах.
То ж мене і кличе всяк
Не інакше, як...
(Вітряк)
8. Одна нога і шапка, а голови нема (Гриб)
9. Що це за птах, що на вісьмох ногах?
(Комар)
10. Чотири ноги сто голок несе, а шити не вміє.
(Їжак)

* * *

1. Реве віл на сто гір, на сто кроків, на сто потоків (грім)
2. Під одним ковпаком сімсот козаків (мак)
3. Сімсот соколят на одній подушці сплять (соняшник)
4. Що то за птах, що на вісьмох ногах (комар)

5. Сімсот воріт, а один вхід (невід)
6. Не сторож, а рано будить (півень)
7. Видно край, але скільки йдеш – до нього не дійдеш (горизонт)
8. Красний Макар по полю скакав, а в борщ плигнув (перець)
9. Стоїть дід над водою, хитає сивою бородою (очерет)
10. Влітку сірий, взимку білий (заєць)

* * *

До теми «Відмінювання іменників чоловічого роду»

1. Повна діжка жита п'ятячком накрита (Мак)
2. У лісі вирізана, гладенько витесана, співає, заливається, як називається? (Сопілка)
3. Сидить дід за пелюшками і стріляє галушками (Град)
4. Без рук, без ніг, а пнеться на батіг (Квасоля)
5. Під землю птиця кубло звила і яєць нанесла (Картопля)
6. Біг через пліт, зачепивсь та й висить (Гарбуз)
7. Зубів немає, а кусає (Кропива)
8. Малий коник із чорного озерця воду бере та біле поле поливає (Перо, чорнило, папір)
9. Має роги і ноги, а держиться підлоги (Стіл)
10. Поля скляні, межі дерев'яні (Вікно)

* * *

До теми “Правопис і відмінювання іменників”

1. Зимою спить, а літом шумить (Річка)
2. Зуби залізні весь світ прогризли (Пилка)
3. Сидить дівчина в коморі, а коса її на дворі (Морква)
4. Чорна корова світ поборола (Ніч)
5. Я на морі не плаваю,
Там живу, де сухо,
Та тільняшка на мені
Аж по самі вуха (Зебра)
6. Появляюсь я весною кольоровою дугою
Хмари, небо прикрашаю Воду з річки набираю (Райдуга)
7. Вміє вишивати, шити,
Може гудзика пришити,
та без одягу донині

- рукодільниця-кравчиня (Голка)
8. Щоб мені кудись дійти,
Треба всю її пройти
Бере початок від порога
Далека чи близька ... (Дорога)
9. Не руками ткане,
Летить ось над нами.
Що ж це, дитинко?
Це –... (Павутинко)
10. Дуже я потрібна всім:
І великим і малим.
Всіх я розуму учу,
А сама завжди мовчу (Книга)

* * *

До теми “Правопис м’якого знака”

1. Без рук, без ніг, а тільки з рогами та ходити понад небесами (Місяць)
2. День і ніч невтомно йде
Крутить стрілочки, веде
Точно, у потрібний час
Лунко дзвонить, будить нас.
Хто ж він, точності прихильник?
Ну, звичайно, це ... (Будильник)
3. Я порою дощовою –
Наче дах над головою.
При собі мене тримають,
А як дощ пройде – складають (Парасолька)
4. У носатого Івана одежина дерев’яна
Він у полі чистім ходить і по ньому носом водить.
Не стрижений, не чесаний гострим ножем затесаний (Олівець)
5. Лишає він страшні сліди, усе він пожирає.
А як даси йому води – відразу помирає (Вогонь)
6. Є спина, а не лежить ніколи
Є чотири ноги, а не ходять і три.

- Сам завжди стоїть, а всім сидіти велить (Стілець)
7. П'ять братів поруч живуть, а у кожного своє ім'я (Пальці)
 8. Сам не горить, а горіння підтримує (Кисень)
 9. Звечора вмирає, а вранці оживає (День)
 10. Що до тебе біжить, а не догониш (Тінь)

* * *

До теми “Правопис ненаголошених [е], [и]”

1. В темнім лісі проживає,
Дивний хвіст пухнастий має,
Їй на місці не сидиться,
А зовуть її – (Лисиця)
2. Появляюся я весною кольоровою дугою.
Хмари, небо прикрашаю, воду з річки набираю (Веселка)
3. Хто крилатий, гарний, гожий
На красиву квітку схожий,
Має довгий хоботок,
П'є нектар ним із квіток (Метелик)
4. Запах, колір – все відмінне
Посміхнешся неодмінно.
Як серединку кусати,
Скривить так, що й не впізнати. (Лимон)
5. Навіть в спеку, відчайдуха,
Не скидає він кожуха.
Взимку ж холода боїться
Лізе до барлоги грітись (Ведмідь)
6. Олена зелена, Не сіяна, не саджена,
Хто доторкнеться, Той обпечеться (Кропива)
7. Маю плаття золотеньке,
Гнучкі, ніжні віти.
Кору білу, стан тоненький.
Як я звуся, діти? (Береза)
8. Квітка пишна, квітка гожа,
На троянду трішки схожа.
На кущах вона зростає

- Хто із вас цю квітку знає? (Шипшина)
9. Сидить баба серед літа
У сто сорочок одіта (Цибуля)
10. Летіли птахи зелені,
Сіли спочити на клені.
По десять птахів
На кожну вітку,
Сіли весною
Сидять і влітку.
А прийде осінь –
Запалить крони,
Птахи зелені
Стануть червоними.
Зірвуться з віток
У мнижиці сірій –
Поринуть з вітром
В кленовий вір. (Листочки)

* * *

До теми “Іменник. Відміни іменників”

Розподілити відгадки за відмінами

1. Стоїть, коливається, головою величається, а торкнеш – кусається.
(Будяк)
2. Що то: воно у воді водиться, з хвостом родиться, а як виростає, хвіст відпадає. (Жаба)
3. Літом наїдається, зимою відсипається. (Ведмідь)
4. У воді росте, кохається, вкинь у воду – злякається. (Сіль)
5. Що то: як голодне, то кричить, а як наїється, то мовчить. (Бочка порожня і повна)
6. Купили кругленьке, думали – маленьке, а воно все в дірках, труситься в руках. (Сито)
7. Повна діжка сита п'ятячком накрита. (Мак)
8. Сто один брат – всі в один ряд зв'язані стоять. (Паркан)
9. У лісі вирізана, гладенько витесана, співає, заливається, як називається? (Сопілка)
10. Не розбивши горщика, не з'їси кашки. (Горіх)

* * *

1. Із-під гірки, з-під крутої прокидається горою та й до моря утіка через лози по ярках (Джерело)
2. Хлопець Мартин похилився через тин. А дівчина Галка: «Яка в тебе гарна шапка, Ще й жовта китиця проти сонця світиться. Як прилетять горобці, буде «тобі, як вівці від сірого вовка». Що це за примовка? (Соняшник)
3. Били мене били, на шматки порвали, у воді мочили, по траві валяли, одну половину з кашею поїли, другу половину – на плечі наділи (Коноплі)
4. Із-за тебе я бив себе, із-за себе я бив тебе; убив тебе, а кров моя тече (Комар)
5. Із землі підніме й мале, а через хату не перекине й велике (Пір'їна)
6. Що на мосту з хвостом, а без хвоста під хвостом (Бики)
7. Стоїть верба серед села, розпустила гілля у кожне повір'я (Дорога)
8. Рукавом махнув, дерева нагнув (Вітер)
9. На дереві я родився в кожусі, кожух розірвався і я на землю впав (Каштан)
10. Летів птах через дах, сів на вора птах, у червоних чоботях (Лелека)

* * *

1. Тварина рогата і рогів багато (Олень)
2. Огляда суворо скоса
Степ, ліси, села і міста.
Розпустила сиві коси,
А їх вітер заміта (Осінь)
3. Під дубком звилась клубком, ще й з хвостиком (Редька)
4. Біжить чимчик по долині у сіренькій козушинці (Засць)
5. Летів птах, та на воду бах; води не змутив і сам не полетів (Пір'їна)
6. Без жил, без сугавів переплив усенький став (П'явка)
7. Чорну гадюку візьму в руку, вона не вкусить (В'юн)
8. Умова не стане для вас на заваді, бо в значення зміна можлива єдина; як наголос зробим на другому складі, то буде синонім до слова Родина (Сім'я)
9. До країни знань ішов мандрівник
І зустрів цікаві складники:
Поєднались префікс і числівник –
І зробились назвою ріка (Прип'ять)
10. Не сторож, а рано будить (Півень)

* * *

До теми “Вживання м’якого знака і апострофа.”

1. Всі хочуть, як народиться дитя, щоб я було красиве і дзвінке, бо носить все життя мене людина. (Ім’я)
2. То ж бувають у мові дива!
Це слівце інтригує не даром:
На шість літер апострофів два
Означає місцину над яром. (Над’яр’я)
3. До країни знань ішов мандрівник
І зустрів цікаві складники:
Поєднались префікс, числівник –
і зробились назвою ріки. (Прип’ять)
4. Що за Мартин дереться на тин? (Хміль)
5. Умова не стане для вас на заваді,
бо в значенні зміна можлива єдина:
як наголос зробим на другому складі,
то буде синонім до слова *родина*. (Сім’я)
6. У бабиній хаті висить хліба скибина, собаки гавкають не можуть дістати. (Місяць на небі)
7. По соломі ходить, а не шелестить. (Тінь)
8. Звечора вмирає, вранці оживає. (День)
9. Літом наїдається, зимою висипається. (Ведмідь)
10. Утрюх їдуть братці верхом на конячці. (Пальці й олівець)

* * *

До теми «Відмінювання іменників»

1. Без очей – а сльози ллє (Роса)
2. Чашечка медку закопана в льодку до нового годку (Озимина)
3. Цвіте синьо, лист зелений, квітник прикрашає, хоч мороз усе побив – його не займає (Барвінок)
4. Сам вечірньої години заховався кущ калини, - та на дудочку одну грає пісню чарівну (Соловей)

5. Вірно людям я служу, їм дерева стережу, дзьоб міцний і гострий маю, шкідників ним здобуваю (Дятел)
6. Загородив дід хлівець для п'яти овець (Рукавиця)
7. Б'ють мене старі й малі і в повітрі, й на землі, та від цього не вмираю, тільки весело стрибаю (М'яч)
8. Один сімох полонив (Комар)
9. Барилко без обручів, без дна, а в ньому два сорти вина (Яйце)
10. Бігає Марушка у ста козушках, як вітер повіє, то й спина замріє (Курка)

* * *

До теми «Правопис м'якого знака, апострофа»

1. Солоне – а не сіль, біжить а не ручка, блищить – а не золото. Дай , боже, вгадати, та менш його знати. (Сльози)
2. Без жил, без суставів переплив усенький став (П'явка)
3. Не сторож, а рано будить (Півень)
4. Що підніме і найменша дитина, а через хату не перекине і найдужча людина (Пір'іна)
5. Маленький хлопчик у сірій свитинці по дворах стрибає, крихти збирає (Горобець)
6. Живуть п'ять братів, один другого менші (Пальці)
7. Скільки бий – воно не плаче, і не злиться, тільки скаче (М'яч)
8. Знизу – клин, зверху – блин, тече вода, а йому не біда (Парасолька)
9. Червоний Макар по полю скакав, а в борщ плигнув (Перець)
10. Чорну гадюку візьмуть в руку, вона не вкусить (В'юн)

* * *

До теми «Складні слова»

Відгадками мають бути складні слова

1. І не сонце, і не місяць, а світить ясно, як удень (Електролампа)
2. Хвостом воду бере, носом випускає (Водогін)
3. Посередині пічка, а по боках річка (Самовар)
4. У однієї качки два дзьоби (Рукомойник)
5. По полю повзе, траву гризе (Сінокосарка)
6. Не вмю читати, а весь вік пишу (Авторучка)
7. Кузов, бач, який великий,

- Вмістить будь-який вантаж.
А щоб швидше розвантажить,
То він скине його враз (Самоскид)
- 8.Що за диво: наче жук,
Боки круглі, зверху – люк,
Б'є вода фонтаном дужим
Сонце бавиться в калюжах (Водовод)
9. Через ліс й широке поле
Возить в місто із села
Молоко смачне й тепле,
Що корівка нам дала (Молоковоз)
10. Він безпечний для природи,
Не несе з собою шкоди.
І бензин йому не треба
Буде чистим наше небо (Електромобіль)

* * *

До теми «Правопис ненаголошених голосних» [e], [и]

- 1) Довгі ноги, довгий ніс, по болоту ходить скрізь (Лелека)
- 2) Олена зелена, не сіяна, не саджена, хто доторкнеться той обпечеться
(Кропива)
- 3) Хто крилатий, гарний, гожий на красиву, квітку схожий має довгий
хоботок, п'є нектар ним із квіток (Метелик)
- 4) Триколісний друг у мене, має він крило зелене, ще сидіння та педалі, певне
ви його пізнали (Велосипед)
- 5) Що за жучок – це яскравий, моторний, спинка червона у крапочку чорну,
сам симпатичний, хоч, маленький, гарний на вроду він і веселенький
(Сонечко)
- 6) Він шепоче : «Шу-шу-шу», листя обірвать спішу, з ним я у осіннім чаї у
таночку покружляю (Вітер)
- 7) Навіть в спеку відчайдуха не знімає він кожуха, взимку же холоду боїться,
лізе до барлоги грітись (Ведмідь)
- 8) Не сторож, а рано будить (Півень)
- 9) Серед села стоїть бочка вина (Криниця)
- 10) Видно край, але скільки йдеш – до нього не дійдеш (Горизонт)

* * *

ДИКТАНТИ – ПРИСЛІВ'Я

До теми “Однорідні члени речення”

Завдання: Закінчити народне прислів'я, підкреслити однорідні члени речення, вказати, чим вони виражені.

1. Щастя в повітрі не в'ється, ...
2. Треба працювати, а не...
3. Родитися не в платтячку, а ...
4. Борг не реве, а ...
5. Хліб та вода – ...
6. Гірким нас лічать, а ...
7. Не лякай щуку морем, а ...
8. Славна хата не вуглами, а ...
9. Дивись не на вроду, а ...
10. Красить не краса, а...

Для довідок: ...в боротьбі дістається, ...бідувати, ...щастячку, ...спать не дає...,...козацька їда, ... а солодким калічать, ...а бідного горем, ...а пирогами, ...на природу, ...розум.

* * *

До теми “Речення. Типи речень”

Завдання: Закінчити прислів'я і визначити тип речення, пояснити розділові знаки.

1. Коли хочеш собі добра, ... (то нікому не роби зла);
2. Не біда помилитися, ... (біда не виправитися);
3. Не було б щастя, ... (та нещастя допомогло);
4. Не рий яму іншому: ... (сам в неї потрапиш);
5. Згода будує, ... (незгода руйнує);
6. Скінчив діло, ... (гуляй сміло);
7. На чужий коровай... (рота не роззявляй);
8. Хто багато говорить, той... (мало творить);

9. Щоб рибу їсти, ... (треба у воду лізти);
10. Чесне діло... (роби сміло).

* * *

- 1) Вчення – світ, а... (невчення – тьма)
- 2) Хто рано підводиться, ... (за тим і діло водиться)
- 3) Добро роби скільки можеш, ... (від того не занеможеш)
- 4) Незнайко на печі лежить, а ... (знайко по дорозі біжить)
- 5) Знання – не сонце, а ... (світять)
- 6) З брехні люди не мруть, та ... (та їм більше віри не ймуть)
- 7) Дерево шанують, як добре родить, а ... (чоловіка – як добре робить)
- 8) Не усякий красивий живе ... (щасливо)
- 9) Щастя – не кінь: хомута ... (не одягнеш)
- 10) Коли хочеш добра, то нікому ... (не роби зла)

* * *

Метою диктанту є закінчення прислів'їв і визначення типів речення

1. Не все, що знаєш, ... (треба говорити)
2. Без роботи день... (роком стає)
3. Яка голівонька, така ... (й розмовонька)
4. Друга шукай, а ... (знайдеш – тримай)
5. Умієш говорити, ... (умій слухати)
6. Дав слово - ... (дотримай його)
7. Шабля раниць голову, а ... (слово – душу)
8. Гостре словечко ... (коле сердечко)
9. Слово – не струна, а ... (глибоко раниць)
10. Більше діла - ... (менше слів)

* * *

1. Хочеш їсти калачі - ... (не сиди на печі)
2. Що посієш, ... (те й пожнеш)
3. Слово – не горобець, ... (вилетить – не спіймаєш)
4. Славна хата не вуглами, а ... (пирогоми)
5. Дивись не на вроду, а на... (розум)
6. Язик кісток не має, але... (кістки ламає)
7. Від ласкавих слів... (затихає грім)

8. Лагідне слово - ... (ключ до серця)
9. Дурень любить хустину, а ... (розумний людину)
10. Людина без друга, що їжа... (без солі)

Такі диктанти пропонуються проводити під час вивчення речення, його видів та типів.

«Речення просте і складне»

«Речення з однорідними членами речення»

«Безсполучникове складне речення»

«Розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення»

Диктанти такого типу мають місце на етапі актуалізації опорних знань, закріплення вивченого на уроці, рідше, мотивації навчальної діяльності.

* * *

До теми «Складне речення»

Завдання: (Доповнити) Закінчити прислів'я, визначити тип речення, граматичні центри та смислові зв'язки між частинами речення

1. Гора з горою не зійдеться, а чоловік з чоловіком ...
2. Чужа біда перед очима, а своя стоїть ...
3. Хто діло робить, а він гав ...
4. Сталь гартується в огні, а людина ... (в труді)
5. Один панує, а сотня ... (бідує)
6. Мудрий не все скаже, що знає, а дурний не все знає, що ... (каже)
7. Не буди лихо, поки ... (спить тихо)
8. Хочеш їсти калачі, ... (не сиди на печі)
9. Книга вчить, як ... (на світі жить)
10. Учений іде, а неучений слідом ... (спотикається)

* * *

БЛІЦ-ДИКТАНТИ

До теми «Правопис складних слів»

1. Той, хто творить добро (*добротворець*)
2. Вкладення капіталу (*капіталовкладення*)
3. Період, коли косять сіно (*сінокос*)
4. Який походить з іншої землі (*іноземець*)
5. Той, хто приносить мир (*мироносець*)
6. Той, хто варить кашу (*кашевар*)
7. Той, хто замилує очі (*окозамилувач*)
8. Той, хто любить один раз (*однолюб*)
9. Схожий на кулю (*кулеподібний*)
10. Той, хто ходить пішки (*пішоход*)

* * *

До теми «Скажи одним словом»

1. Той, хто любить книги (*книголюб*)
2. Який має мало шерсті (*малошерстний*)
3. Той, хто ламає кригу (*криголам*)
4. Три яруси (*трьохярусний*)
5. Той, хто варить сталь (*сталевар*)
6. Місце, де зберігають зерно (*зерносховище*)
7. Той, хто поклоняється сонцю (*сонцепоклонник*)
8. Той, хто любить фотографувати (*фотолюбитель*)
9. Глиняна земля (*глинозем*)
10. Той, хто складає верстати (*верстатобудівник*)

* * *

1. Перевезення кореспонденції повітряним шляхом (Авіапошта)
2. Опис свого життя (Автобіографія)
3. Спеціально обладнаний майданчик для навчання водінню (Автодром)
4. Заклад, що об'єднує спортсменів і любителів автомобільного спорту (Автодром)
5. Самохідна машина для перевезення пасажирів і вантажів безрейковими дорогами (Автомобіль)

6. Виставка для демонстрації й продажу найновіших зразків автомобільної техніки (Автосалон)
7. Технічне обслуговування автомобілів (Автосервіс)
8. Доріжка для тренувань і змагань із велосипедного спорту (Велотрек)
9. Приміщення для перегляду та показу відеофільмів (Відеосалон)
10. Виборна посада у Верховній Раді (Вице-прим'єр)

* * *

ДИКТАНТ-ГРА

- 1) Спільна літера у словах велич, світлиця, вісник, воля, світоч
- 2) Вищий духовний сан у християнській церкві (єпископ)
- 3) Офіційний документ про закінчення вищого або середнього навчального закладу (диплом)
- 4) Коротке оповідання, часто з несподіваною кінцівкою (новела)
- 5) Власний життєпис (автобіографія)
- 6) Новий прибічник якої-небудь релігії (неофіт)
- 7) Багатій – вискочка, людина, що розбагатіла в результаті фінансових або торгових операцій (нувориш)
- 8) Розум, здатність до мислення, особливо до його вищих теоретичних рівнів (інтелект)
- 9) Ліричний вірш, що складається з 14 рядків, які утворюють два чотиривірші та два тривірші (сонет)
- 10) 11 літера українського алфавіту (н)
- 11) Словник, словниковий запас якої-небудь (будь-якої) особи (лексикон)
- 12) Віршовий розмір, стопи якого складається з трьох складів із наголосом на останньому складі (анапест)

Якщо правильно дасте відповіді, з перших літер отримаєте вислів...

(«В єднанні наша сила»)

* * *

ДИКТАНТ-ОБГРУНТУВАННЯ

До теми «Складне речення»

Приїжджайте частіше додому,
Щоб не мучила совість потому;
Бо не вічні ні батько, ні мати,
Завтра можете їх не застати.
Світ зігрів він своєю любов'ю,
Переміряв шляхи вікові, -
Щоб ніколи конвалії кров'ю
Не ридали ніде у траві.
Зло нічого не дає, крім зла;
Вмій прощати, як прощає мати.
За добром спіши воздати –
Мудрість завше доброю була.

(М. Луків)

* * *

АКРОДИКТАНТ

Такий диктант сприяє удосконаленню правописних навиків учнів. Слова подані із зашифрованими у них висловами:

Подані іменники записати у дві колонки :

1 – змінювані

2 – незмінювані

Записавши, підкресліть першу літеру у словах першої колонки. Якщо правильно виконали, отримаєте слово – відгадку до загадки «Цілий день крильми махає, та у небо не злітає» (Вітряк)

Шимпанзе, авеню, вересень, Індія, кашне, трава, бюро, рік, яблуна, поні, леді, краса, нетто.

1.Вітряк

2.Індія

3.Траса

4.Рік

5.Яблуна

6.Краса

АКРОДИКТАНТИ

1. Розділ мовознавства, що вивчає звукову будову мови (Фонетика)
2. Суголосся закінчень у суміжних та близько розташованих рядках (Рима)
3. Художній засіб, який полягає в доборі слів із повторюваними однаковими голосними звуками (Асонанс)
4. Членороздільний елемент людської мови, утворений за допомогою органів мовлення (Звук)
5. Патетичний прийом, який полягає в доборі слів із повторюваними ознаковими приголосними звуками (Алітерація)

Ключ: підкресливши першу літеру в кожному, отримаєте слово ФРАЗА.

* * *

1. І-а особа однини від слова лити (Ллю)
2. Той, хто не має землі (Безземельний)
3. Орудний відмінок від слова скальпель (Скальпелем)
4. Синонім до слова життя (Існування)
5. Здобуття свободи, воля (Визволення)
6. Орудний відмінок від слова якісний (Якістю)
7. Декоративний живописний чи скульптурний твір, призначений для оздоблення стін чи стелі (Панно)

Ключ: підкресливши другу літеру в кожному слові, отримаєте нове слово ЛЕКСИКА.

* * *

1. Спільна частина споріднених (Корінь)
2. Частина слова без закінчення (Основа)
3. Морфема, що стоїть після кореня (Суфікс)
4. Частина слова, що вносить зміну в значення кореня (Афікс)

Ключ: підкресливши першу літеру в кожному слові, отримаєте нове слово КОСА.

* * *

1. Розряд прикметників, які утворюють ступені порівняння (Якісні)
2. Прикметники, що виражають належність предмета певній людині чи тварині (Відносні)
3. Ступінь порівняння прикметників більший, більш забезпечений (Вищий)
4. Синтаксична роль, яку найчастіше виконують прикметники (Означення)
5. Ступінь порівняння який утворюється за допомогою додавання до вищого ступеня префікса най (Найвищий)

Ключ: підкресливши другу літеру в кожному слові, отримаєте нове слово КРИЗА.

* * *

1. Означальним є займенник кожен чи який? (Кожен)
2. Слово кого/сь пишемо разом чи через дефіс? (Разом)
3. Разом пишемо слово аби/де чи будь/що (Абиде)
4. Присвійним є займенник себе чи їхній (Їхній)
5. Окремо треба писати займенник чий/небудь чи ні/в/чому (Ні в чому)
6. Неоначеним є займенник абиякий чи ніякий (Абиякий)

Ключ: підкресливши першу літеру в кожному слові, отримаєте нове слово КРАЇНА.

* * *

1. Простим є сполучник бо чи щоб? (Бо)
2. Підрядним є сполучник у зв'язку з тим що чи ані..ані? (У зв'язку з тим що)
3. Повторюваним є сполучник хоч...але чи то...то? (То...то)
4. Підрядним є сполучник тому що чи проте? (Тому що)
5. Складним є сполучник так що чи якби? (Якби)

Ключ: підкресливши першу літеру в кожному слові, отримаєте нове слово БУТТЯ.

* * *

1. Голосний звук заднього ряду середнього підняття (о)
2. Сонорний приголосний у слові «риска» (р)
3. Звук, що раніше передавався буквосполученням хв (ф)
4. Голосний звук, який у позиції перед складом із наголошеними голосними [у], [і] у вимові наближається до[у] (о)
5. Голосний звук переднього ряду середнього підняття (е)
6. Приголосний звук, який перебуває в позиції за дзвінкістю / глухістю до звука [б] (п)
7. Голосний середнього ряду високого підняття (і)
8. Літера, за допомогою якої на письмі передається звукосполучення [йа] (я)

Ключ: підкресливши у словах першу літеру, отримаєте нове слово ОРФОЕПІЯ.

* * *

Завдання: Виберіть у кожному рядку слово, яке повинно стояти першим за алфавітом:

1. Вишня, вишенька, вишневий (Вишня)
2. Возний, візник, віз (Віз)
3. Герб, горлиця, горняк (Герб)
4. Довершити, довершений, доверху (Доверху)
5. Життя, жайворонок, жати (Жайворонок)
6. Жир, жерло, жердка (Жердка)

Ключ: підкресливши останню літеру у кожному слові, отримаєте нове слово АЗБУКА.

* * *

1. Синонім до слова аплодисменти (Оплески)
2. Глава Держави в Україні (Президент)
3. Шкільний предмет, що вивчає дії над числами (Математика)
4. І особа однини від дієслова звеселити (Звеселю)
5. Керівник хору чи оркестру (Диригент)
6. Яскраво світити, сіяти (Блищати)
7. Антонім до слова вчора (Сьогодні)
8. Жартівливий короткий твір з несподіваним закінченням (Анекдот)
9. Розігрування речових або грошових виграшів по білетах (Лотерея)

Ключ: підкресливши другу літеру в кожному слові, отримаєте нове слово ПРАВИЛЬНО.

* * *

1. Разом пишемо слово авіарейс чи контр-адмірал (Авіарейс)
2. Через дефіс необхідно писати віце-ректор чи жовтогарячий (Віце-ректор)
3. Разом пишемо воєнно-стратегічний чи іншомовний (Іншомовний)
4. Через дефіс пишемо перекотиполе чи альфа-частинки (Альфа-частинки)
5. Разом пишемо циклографія чи темно-зелений (Циклографія)
6. Через дефіс треба писати Івано-Франківськ чи інплано (Івано-Франківськ)

7. Через дефіс напишемо полумисок чи яхт-клуб? (Яхт-клуб)

Ключ: підкресливши першу літеру в кожному слові, отримаєте нове слово АВІАЦІЯ.

* * *

1. Виконавець ролей у театральних виставах чи кіно (Актор)
2. Те, з чим ходять у гості, дають назавжди, безповоротно (Подарунок)
3. Те саме, що й галстук (Краватка)
4. Офіційне відвідування когось (Візит)
5. Той, хто має глибокі значення (Знатоک або Знавець)
6. Неяскравий, приглушений, без блиску колір (Тьмянний)

Ключ: підкресливши другу літеру у кожному слові отримаєте нове слово КОРИНЬ.

* * *

1. Слова, однакові за написанням але різні за звучанням, різновид омонімів (Омографи)
2. Слова, що є синонімами лише в певному тексті (Контекстуальні)
3. Слово, вжите в переносному значенні в реченні «Над нами плакало небо холодним дощем» (Плакало)
4. Працівник редакції, який виправляє помилки в тексті (Коректор)
5. Антонім до слова «жонатий» у вірші Т. Шевченка «Сон» (Одинокий)
6. Літературний відповідник до слова «боцян» (Лелека)
7. Синонім до слова «бал» у значенні «ми отримали найвищий бал на олімпіаді» (Оцінка)
8. Антонім до слова світ у прислів'ї «Вчення – світ, а невчення...» (Тьма)

Ключ: підкресливши другу літеру у кожному слові, отримаєте слово МОЛОДЕЦЬ.

* * *

1. Знаряддя праці, яке використовується для нанесення ударів під час виконання металів та розбивання каміння (Молот)
2. Виконання музики за допомогою голосу, мистецтво передавання засобами голосу художнього змісту музичного твору (Спів)
3. Зменшувально-пестлива форма від слова «соловей» (Соловейко)
4. Поток повітря, що рухається в горизонтальному напрямі (Вітер)
5. Предмет, об'єкт, явище чи справа (Річ)
6. Круглий диск, закріплений на осі, який, рухаючись, дозволяє тілу або предмету пересуватися (Колесо)
7. Іменник, утворений нульсуфіксальним способом від дієслова «покосити» (Покіс)
8. Іменник.....від дієслова «полетіти» (Політ)
9. Збірний іменник від слова «радість» (Радощі)

Ключ: підкресливши останню літеру у кожному слові, отримаєте продовження вислову Р. Роллана «Уся радість у...» (Творчості)

* * *

1. Допоміжна історична дисципліна, що вивчає герби та їх історію (Геральдика)
2. Група морських островів, що знаходяться близько один від одного (Архіпелаг)
3. Вказівка про склад і спосіб виготовлення будь-якої страви, суміші (Рецепт)
4. Відрізок прямої лінії, що сполучає вершину трикутника у середині протилежної сторони (Медіана)
5. Хвалебна пісня або вірш, присвячена видатній особі (Ода)
6. Нові слова, що з'являються в мові (Неологізми)
7. Мистецтво складати букети з квітів, рослин, гілок (Ікебана)
8. Иго, гніт, гноблення (Ярмо)

Ключ: підкресливши першу літеру у кожному слові, отримаєте нове слово ГАРМОНІЯ

* * *

1. Ввічливе звертання до заміжньої жінки у німців (Фрау)
2. Розмова журналіста з цікавою людиною (Інтерв'ю)
3. Молодший дипломатичний ранг у Міністерстві закордонних справ (Аташе)
4. Акробатичний стрибок, що супроводжується перевертанням тіла стрибуну у повітрі через голову (Сальто)
5. Муза – покровителька історії (Клію)
6. Столиця Норвегії (Осло)

Ключ: підкресливши першу літеру у кожному слові, отримаєте нове слово ФІАСКО.

* * *

Завдання: Записати пропущене слово у фразеологізмах

1. Кров з ... (молоком)
2. Всевидяче... (око)
3. Піддивати олії у ... (вогось)
4. Спіймати ... (облизня)
5. Покласти ... на полицю (зуби)
6. Манна ... (небесна)
7. ... і омега (альфа)
8. Гордїв ... (вузол)
9. Ляси ... (точити)
10. Піддивати масла у ... (вогось)
11. Поза ... (очі)

Ключ: підкресливши першу літеру у кожному слові, отримаєте слово МОВОЗНАВСТВО

* * *

1. Вид підрядної частини складного речення, що приєднується до головної за допомогою сполучників як, ніби, наче, мовби (Порівняльна)
2. Вид підрядного речення у вислові «Життя – це оббирання з реп'яхів, що пазурами уп'ялися в душу» (Означальне)
3. Підрядне речення, що вказує на мету дії, вираженої головною частиною складного речення (Мети)
4. Підрядна частина складного речення, яка відповідає на питання чому? Через що? (Причини)

5. Вид підрядного речення у висловлюванні «Незважаючи на те, що починався дощ, ми все одно пішли на пляж» (Допустове)

Ключ: підкресливши другу літеру у кожному слові, отримаєте слово ОЗЕРО.

* * *

1. Стиль мовлення, функція якого полягає у забезпеченні спілкування вірян (Конфесійний)
2. Тип мовлення, якому притаманні такі риси, як: послідовний виклад подій, фактів, явищ (Розповідь)
3. Мовець, який говорить або пише (Адресант)
4. Стиль, який характеризується логічністю, точністю, ясністю викладу, експресивністю (Публіцистичний)
5. Один із видів друкованої продукції (Книга)
6. Кілька речень, об'єднаних однією мікротемою (Абзац)

Ключ: підкресливши першу літеру у кожному слові, ви отримаєте слово КРАПКА.

* * *

1. Спільна літера у словах *колосья, вись, студія* – С
2. 11 літера алфавіту – И
3. Синонім до слова *мати* (ненька) – Н
4. Шоколад з ніжним ім'ям (Оленка) – О
5. Нові слова (неологізми) – Н
6. Дитяча забава (іграшка) – І
7. Шкільний предмет про числа і рівняння (математика) – М
8. Спільна літера у словах *син, синь, липа, вир* – И

* * *

1. Літературний жанр (оповідання, роман, поема) – О
2. Синонім до слова *ненька* – (мати) – М
3. Другорядний член речення, що вказує на ознаку предмета (означення) – О
4. Нові слова (неологізми) – Н
5. 12 літера алфавіту – І
6. Антонім до слова *війна* – М
7. Спільна літера у словах *Михайло, листопад, Ніжин* – И

* * *

1. Один із видів тренувальних вправ, при якому відбувається диктування тексту (диктант) – Д
2. Дитяча забава (іграшка) – І
3. 8 літера українського алфавіту – Є
4. Слова, близькі за своїм лексичним значенням і різні за своїм написанням (синоніми) – С
5. Рід літератури (драма, епос, лірика) – Л
6. Розділ мовознавства, що вивчає правопис слів (орфографія) – О
7. Граматичні ознаки іменника (рід, число, відмінок) – В
8. Жанр літератури (роман, оповідання, новела, вірш) – О

* * *

1. Жанр літератури (роман, повість, новела, оповідання) – П
2. Граматична категорія іменника (рід, число, відмінок) – Р
3. 11 літера українського алфавіту – И
4. Жанр твору “*Рукавичка*” (казка) – К
5. Синонім до слова *ненька* (мати) – М
6. Художнє означення (епітет) – Е
7. Кількісний числівник (1, 2, 3, 4, ...) – Т
8. Нові слова (неологізми) – Н
9. Спільна літера у словах *сила, свита, мир* – И
10. Хлопчик-силач з одноіменної поеми (Котигорошко) – К

* * *

1. Головний член речення, який вказує на предмет і відповідає на питання хто?, що? (підмет) – П
2. Жанр літератури (роман, оповідання, поема) – Р
3. 11 літера алфавіту – И
4. Присвійний займенник (мій, твій, свій) – С
5. Синонім до слова чорногуз (лелека) – Л
6. Частина мови, що вказує на предмет або опредмечену дію (іменник) – І
7. Пору року (весна, зима, літо, осінь) – В
8. Нові слова (неологізми) – Н
9. Спільна літера у словах *син, вид, рис, риба* – И
10. Домашня тварина (кіт, собака, вівця) – К

* * *

1. Жанр народної творчості (загадка, казка, прислів'я) – З
2. Слова, протилежні за своїм лексичним значенням (антоніми) – А
3. Країна зі столицею Адан (Йемен) – Й
4. Троп, що передає ознаку за подібністю (метафора) – М
5. Спільна літера у словах *лелека, шепіт, невістка* – Е
6. Нові слова (неологізми) – Н
7. Музичний знак (нота) – Н
8. 11 літера українського алфавіту – И
9. Переклад українською слова кузнец (коваль) – К

* * *

1. Зворотний порядок слів (інверсія) – І
2. Троп, що виражає ознаку за суміжністю (метонімія) – М
3. Художнє означення (епітет) – Е
4. Нові слова (неологізми) – Н
5. Синонім до слова лінивець з часткою не (нероба) – Н
6. 11 літера українського алфавіту – И
7. Спільна частина споріднених слів (корінь) – К

* * *

1. Частина мови, що вказує на порядок предметів при лічбі (числівник) – Ч
2. Протиставлення в літературі (антитеза) – А
3. Антонім до слова темрява (світло) – С
4. Особовий займенник 11 особи однини (ти) – Т
5. Жанр твору “Три ведмеді” (казка) – К
6. Країна зі столицею Великобританія (Англія) – А

* * *

1. Розділ мовознавства, що вивчає речення (синтаксис) – С
2. Синонім до слова льотчик (пілот) – П
3. Ім'я письменника Олеся (Олександр) – О
4. Рід літератури (епос, лірика, драма) – Л
5. Синонім до слова губи (уста) – У
6. Частина мови, що вказує на кількість при лічбі (числівник) – Ч
7. Нові слова (неологізми) – Н
8. 11 літера алфавіту – И
9. Твір, в якому добро завжди перемагає зло (казка) – К

* * *

ЛЕКСИЧНІ ДИКТАНТИ

1. Переведення кореспонденції повітряним шляхом (авіапошта)
2. Поет і музикант, виконавець власних пісень (бард)
3. Сорт паперу, на якому є візерунок (водяні знаки) у вигляді прямокутної сітки (верже)
4. Символічний знак держави, міста, дворянського роду (герб)
5. Поступове погіршення, втрата якихось властивостей (деградація)
6. Вокальний або інструментальний музичний твір, проникнутий сумом (елегія)
7. Житло канадських ескімосів, за формою подібне до бані, споруджується із снігових плит (иглу)
8. Прилад для орієнтування стосовно сторін світ (компас)
9. Індивідуальний показник оцінки популярності, авторитету, цінності когонебудь чого-небудь, який ґрунтується на результатах голосування (рейтинг)
10. Двоскладовий віршовий розмір (ямб)

* * *

До теми «Відгадай слово за лексичним значенням»

1. Сукупність літер будь-якої писемності, розташованої встановленому порядку (азбука, алфавіт)
2. Член неформальної молодіжної групи мотоциклістів (байкер)
3. Підприємство на березі річки для будування й ремонту суден (верф)
4. Найвище виявлення самовідданості і мужності (героїзм)
5. Людина, яка вперше виступає на сцені або в іншій галузі (дебютант)
6. Віконні штори з вузьких пластинок на шнурі, повертаючи які можна регулювати світловий та повітряний потік (жалюзі)

7. Певний образ відомої особи або речі, створюваний засобами масової інформації, літературою або самою особою (імідж)
8. Солдат, який служить у легіоні (легіонер)
9. Сукупність обрядів; вироблений звичаєм або встановлений порядок здійснення чого-небудь (ритуал)
10. Повідомлення про якусь подію, що вразила суспільство (сенсація)

* * *

1. Спеціаліст у галузі сільського господарства (агроном)
2. Одиниця кількості інформації (байт)
3. Урочисте відкриття художньої виставки, часто й сама виставка (вернісаж)
4. Колекція засушених рослин (гербарій)
5. Стисле формулювання провідної ідеї, програми дій (девіз)
6. Людина, яка заперечує догмати панівної релігії (єретик)
7. Оманливе, хибне сприймання людиною чого-небудь (ілюзія)
8. Загальний місцевості (ландшафт)
9. Найвище досягнення в якійсь галузі, найвищий ступінь вияву чогось (рекорд)
10. Скам'яніла смола хвойних дерев у вигляді жовтої прозорої твердої речовини, яка використовується для вироблення прикрас (янтар)

* * *

1. Пошкодження або вихід з ладу механізму, транспортного засобу під час дії і руху (аварія)
2. Гра с кулями, які гравці штовхають киями на спеціально виготовленому столі (більярд)
3. Вирок, ухвала присяжних у суді щодо винності чи невинності підсудного (вердикт)

4. Особа, наділена найвищим ступенем обдарованості (геній)
5. Художнє чи архітектурне оформлення сцени (декорація)
6. Дванадцять однакових чи однорідних предметів (дюжина)
7. Художник-архітектор, будівельник (зодчий)
8. Усесвітня комп'ютерна мережа електронного зв'язку, яка об'єднує регіональні, національні, локальні мережі (інтернет)
9. Ансамбль з дев'яти виконавців (нонет)
10. Залізнична платформа, до якої підходять залізничні потяги (перон)

* * *

1. Думки, висловлювання, позбавлені здорового глузду (абсурд)
2. Людина, яка займається полюванням, риболовлю у заборонених місцях (бракон'єр)
3. Звичай кривавої помсти за вбитого родича (вендета)
4. Військове звання, чин вищого командного складу армії (генерал)
5. Виборний або призначений представник держави, організації, колективу (делегат)
6. Територія або архітектурна споруда, яка перебуває під охороною держави з метою збереження всього природного комплексу чи пам'яток старовини тощо (заповідник)
7. Жанр публіцистики. Розмова журналіста з політичними, громадськими або іншими діячами з актуальних питань (інтерв'ю)
8. Окуляри, що тримаються на носі за допомогою пружини (пенсне)
9. Загадка, в якій слова або фрази, що розгадуються, подані у вигляді малюнків у поєднанні з літерами або іншими знаками (ребус)
10. Правознавець, практичний діяч у галузі права (юрист)

* * *

1. Незрозумілий набір слів, нісенітниця (абракадабра)
2. Обсаджена деревами широка алея посередині міської вулиці (бульвар)
3. Дво- або триколісна машина, яку рухає людина за допомогою ножних педалей (велосипед)
4. Літальний апарат із вертикальним повітряним гвинтом (гелікоптер)
5. Вишукана страва (делікатес)
6. Артист цирку, який демонструє вміння підкидати й спритно ловити водночас кілька предметів (жонглер)
7. Високий розумовий рівень людини (інтелект)
8. У футболі – штрафний удар у ворота противника з відстані 11 метрів (пенальті)
9. Стрілець, що володіє мистецтвом маскуванню, спостереження і влучної стрільби (снайпер)
10. Переносне конусоподібне житло кочових народів (юрта)

* * *

1. Об'єднання держав, організації на основі договірних зобов'язань, спілки (альянс)
2. Вигадка, розповідь про те, чого насправді не було (байка)
3. Велике переднє приміщення у громадських місцях (вестибюль)
4. Тваринний або рослинний організм, виведений за допомогою схрещування двох організмів з різною спадковістю (гібрид)
5. Перший виступ актора на сцені або взагалі перший виступ, перші спроби (дебют)
6. Мова певної соціальної або професійної групи, у якій використовуються специфічні слова й вирази (жаргон)

7. Урочиста церемонія введення на посаду глави держави або посвячення у вищий духовний сан (інавгурація)
8. Художник, для творчості якого характерне зображення морських краєвидів (мариніст)
9. Верхня палата парламенту, найвищий представницький орган влади (сенат)
10. Підліток на кораблі, молодший матрос (юнга)

* * *

1. Відступ на початку першого рядка праворуч для відокремлення однієї частини тексту від іншої (абзац)
2. Шматочок хліба з маслом, ковбасою, сиром (бутерброд)
3. Естрадний театр легкого жанру, для якого характерні комедійність, іронія тощо (вар'єте)
4. Великий магазин продовольчих товарів (гастроном)
5. Солодощі, фрукти, які подають наприкінці обіду (десерт)
6. Людина, яка володіє надчуттєвим сприйняттям, основними формами якого є ясновидіння, телепатія (екстрасенс)
7. Окрема людина, особа (індивід)
8. Священна книга мусульман (Коран)
9. Сукупність творів ліричної поезії (лірика)
10. Сорт гострого сиру з овечого молока (рокфор)

* * *

1. Корінні мешканці країни чи якоїсь місцевості (аборигени)
2. Вірш, складений за заданими рифмами (буриме)
3. Від яширок з гребенем на спині та хвості з родини ігуанових (василіск)
4. Той, що очолює що-небудь; керівник, вождь, провідна сила (гегемон)

5. Виборний представник населення в постійно діючих органах влади (депутат)
6. Негативний полюс джерела струму (катод)
7. Невеликий музично-поетичний твір для голосу з інструментальним компонентом (романс)
8. Виріб із горючим змістом, що дає кольорові декоративні ефекти під час свят та карнавалів (феєрверк)
9. Повторювана сукупність подій, явищ, що створюють закінчене коло (цикл)
10. Переносне конусоподібне житло кочівників (юрта)

* * *

МАЙСТЕР-КЛАС ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ НА ТЕМУ «ДИКТАНТ ЯК ОДНА ЗІ СХОДИНОК НА ШЛЯХУ УСУНЕННЯ ТРУДНОЩІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Мета:

- сприяння популяризації мови методичних знахідок;
- удосконалення вміння застосовувати свій творчий потенціал для формування вмінь і навичок під час проведення різних видів диктантів;
- створення атмосфери педагогічного партнерства емоційного комфорту для кожного учасника;
- знаходження свіжих ідей оригінальних рішень;
- сприяння формуванню почуття впевненості підвищення самооцінки вчителів, умінню відволікатись від повсякденних проблем, отримувати моральне задоволення.

Очікуванні результати:

- ознайомлення учасників з теоретичним та практичним досвідом формування орфографічної грамотності та правильності;
- дати змогу кожному вчителю бути активним учасником в обговоренні питання підняти рівень методичної підготовки;
- вироблення гуманного стилю спілкування, що базується на демократичних взаємостосунках та особистісно-орієнтованому підході, спрямованому на облагородження душі, серця і розуму вчителя і учнів;
- оптимізація навчального процесу з підвищення ефективності навчального процесу з української мови.

Обладнання:

- Проектор.
- Дошка.

- Листи паперу різного формату: А3, А4, роздатковий матеріал до вправ відпрацювання орфографічної пильності, скоч, ножиці.
- Фломастери або маркери, олівці або ручка.
- Вислови про мову (перед заняттями смужки з висловами кріпляться скотчем на вхідні двері і розкладаються на столах перед кожним учасником).

✓ Як парость виноградної лози,
Плекайте мову.
Пильно й ненастанно
Політь бур'ян...

(М. Рильський)

✓ Слово – зброя. Як і усяку зброю його треба чистити і доглядати

(М. Рильський)

✓ У нас єднає рідна мова
Всіх, хто живе у цім краю.
Вона прекрасна, світанкова
Я в ній свою наснагу п'ю..
Цвіти і сійся, рідне слово,
У серці щирому звучи!
Моя чарівна, рідна мова,
Лети над світом, не мовчи.

(Д. Павличко)

✓ Мова росте разом з душею народу

(І. Франко)

✓ Мови нашої слова –
Наче музика жива

(С. Бархоменко)

Майстер-клас складається зі вступу (до 15хв.), теоретичного та практичного блоків (до 25хв.) кожен і завершення (15хв.).

Хід заняття

Шановні колеги-словесники! Сьогодні ми з Вами зустрілись, щоб спробувати розширити неосяжні простори методичної науки.

Модернізація навчального-виховного процесу на сучасному етапі сприяє формуванню та розвитку творчої особистості, спроможної повноцінно реалізуватися в житті.

Одним із кроків підвищення ефективності занять є впровадження разом із традиційними та прийомами навчання інноваційних освітніх технологій, які активізують процес особистісно-зорієнтованого навчання. Одним із провідних його напрямків є розвиток писемної грамотності як ключової компетентності. Учень повинен не тільки логічно-правильно і вправно висловлюватись, але й грамотно писати, застосовуючи вивчені правила. Зважаючи на це, ефективність роботи вчителя неможлива без піднесення ефективності кожного уроку, вдосконалення і творчого використання методів і форм навчання мови, серед яких посідають диктанти.

Якщо вміло проводити і застосовувати різні види диктантів залежно від навчального матеріалу, типу уроку, дидактичної мети, то диктант є засобом удосконалення культури писемної мови учнів, бо виконують організаційно-виховну функцію, допомагають сформувати цінні навички регламентарної роботи, вміння дотримуватись встановленого порядку і ритму.

Водночас передача тексту вимагає великого напруження і зосередження уваги. Як бачимо, диктант ще є і засобом вироблення в учнів точності, організованості, акуратності.

Одним із найважливіших завдань проведення диктанту є формування орфографічно-пунктуаційної грамотності, а грамотність прийнято розуміти,

як певний ступінь знання законів і правил мови та оволодіння їх практичними навичками для вираження своїх думок.

Наряду із традиційними видами диктантів (пояснювальний, попереджувальний, вибірковий, розподільний, тощо) хочу запропонувати Вам їх нетрадиційні варіанти.

Здавна відома істина, що зернину творчої думки, з якої виростає паросль творчої праці, часто сіє саме слово вчителя. То ж вкладайте у свідомість дитини трепетне слово, дбайте про те, щоб воно не перетворилося в засушену квітку, а вилетіло, як з гніздечка, співучою пташкою, радіючи красі навколишнього світу. Сходами методичної науки ми будемо підніматися до Храму методичної майстерності. Отож, знайомимось:

Перша сходинка «Диктант-загадка»

Диктант-загадка

до теми «Правопис ненаголошених голосних» [е], [и]

- 1) Довгі ноги, довгий ніс, по болоту ходить скрізь
- 2) Олена зелена, не сіяна, не саджена, хто доторкнеться той обпечеться
- 3) Хто крилатий, гарний, гожий на красиву, квітку схожий має довгий хоботок, п'є нектар ним із квіток
- 4) Триколісний друг у мене, має він крило зелене, ще сидіння та педалі, певне ви його пізнали
- 5) Що за жучок – це яскравий, моторний, спинка червона у крапочку чорну, сам симпатичний, хоч, маленький, гарний на вроду він і веселенький
- 6) Він шепоче : «Шу-шу-шу», листя обірвуть спішу, з ним я у осіннім чаї у таночку покружляю
- 7) Навіть в спеку відчайдуха не знімає він кожуха, взимку холоду боїться, лізе до барлоги грітись

- 8) Не сторож, а рано будить
- 9) Серед села стоїть бочка вина
- 10) Видно край, але скільки йдеш – до нього не дійдеш

Такі диктанти, по-перше, розширюють словниковий запас учнів, по-друге, поліпшують фонематичний слух, по-третє, сприяють розвиткові світогляду і, нарешті, викликають позитивні емоції. Пропоновані диктанти доречними будуть у 5 класі при вивчення правопису і вимови ненаголошених голосних, правил вживанні м'якого знака, апострофа; у 6 класі під час вивчення відмін та відмінювання іменників, тощо.

Разом з вами, шановні колеги, спробуємо створити диктант-загадку до теми «Відмінювання іменників чоловічого роду».

Перед вами аркуші, олівці, ручки. Вам пропонується записати загадки – десять як мінімум – відповідями на які будуть іменники чоловічого роду. Упоравшись із завданням, ви пройшли першу сходинку наших творчих сходів і створили диктант-загадку, кожен свій, а тепер, скориставшись вашими здобутками, узагальнемо і отримаємо такий варіант: (диктант-загадка «Відмінювання іменників чоловічого роду»)

Диктант – загадка

до теми «Відмінювання іменників чоловічого роду»

1. Реве віл на сто гір, на сто кроків, на сто потоків (грім)
2. Під одним ковпаком сімсот козаків (мак)
3. Сімсот соколят на одній подушці сплять (соняшник)
4. Що то за птах, що на вісьмох ногах (комар)
5. Сімсот воріт, а один вхід (невід)
6. Не сторож, а рано будить (півень)

7. Видно край, але скільки йдеш – до нього не дійдеш (горизонт)
8. Красний Макар по полю скакав, а в борщ плигнув (перець)
9. Стоїть дід над водою, хитає сивою бородою (очерет)
10. Влітку сірий, взимку білий (заєць)

Колеги, дітям, дуже подобаються різні мовні ігрові моменти, які допомагають розвивати увагу, кмітливість творчий потенціал.

І це наша друга сходинка «Диктант-гра». Такий вид роботи передбачає відповіді на запитання, які є складовою назвою теми уроку.

Спробуємо разом з вами такий диктант створити до теми «Речення». Клас оберіть самостійно. Залежно від класу, запишіть запитання, пов'язані з мовою, літературою, історією, мистецтва тощо; кількість запитань, повинна відповідати кількості літер, з яких складається задумане вами слово. У нашому випадку, це слово «речення», в якому 7 літер. Отже, у нас повинно бути сім запитань. Підкресливши першу літеру у відповідях, ви повинні отримати задумане вами слово. Нагадую, що запитання повинні відповідати віковому рівню. Результатом нашої з вами роботи стали різні диктанти-ігри. Для зразка обрали цей варіант:

1.Що об'єднує слова <u>р</u> еспубліка, <u>р</u> івень, <u>Р</u> ось.	р
2.Художнє означення (епітет)	е
3.Частина мови, яка вказує на кількість, а порядок при лічбі (числівник)	ч
4.Сьома літера алфавіту (е)	е
5.Удари дзвону як сигнал тривоги (набат)	н
6.Жанр образотворчого мистецтва (твори із зображенням квітів, фруктів тощо – натюрморт)	н
7.Внутрішня частина земної кулі, клітини, атома	я

Різновидом диктанту – гри є кросвордний диктант, який розвиває пізнавальну активність, розширює світогляд учнів. Його можна застосовувати на етапі актуалізації, мотивації навчальної діяльності, а також на етапі повторення. Спробуйте свої сили у створенні таких диктантів.

На екрані ви бачите слова *зірка, інверсія, крапка*. Ваше завдання: шляхом системи запитань, відповідей на них, визначення головних літер прийти до поданих на екрані слів.

- Робота в групах закінчена. Ви розділились на три групи. Кожна група обрала для себе слова. А результати ваших філологічних досягнень мають такий вигляд. Перша група обрала слово ЗІРКА.

1. Самостійна частина мови, яка вказує на предмет, ознаку, кількість, але не називає їх (займенник)
2. Слова, що вийшли з активного вжитку через зникнення понять, які вони позначали. (історизм)
3. Граматично й інтонаційно оформлена цілісна синтаксична одиниця. (речення)
4. Основна значуща частина слова, містить спільне значення споріднених слів (корінь)
5. Зміна звуку, за якої він стає за певними якими подібним до суміжного (асиміляція)

Визначили, що пріоритетною у даному випадку є перша літера у відгаданих словах, які у своїй сумі складають слова ЗІРКА.

Друга група обрала слово ІНВЕРСІЯ.

Для учасників були підготовлені ось такі запитання:

1. Зв'язок між головним та залежним словами у словосполученні (підрядний);
2. Речення – осмислене словосполучення слів, граматично й ... оформлене як закінчене ціле (інтонаційно);
3. Речення, в якому є і підмет і присудок (двоскладне);

4. Тип підрядного зв'язку в словосполученні, коли залежне слово є незмінним (керування);

5. Речення, в якому є одна граматична основа (просте);

6. Речення, в якому наявні звертання, вставні слова, однорідні члени речення, відокремлені члени речення (ускладнене);

7. Головний член речення, співвідносний з присудком (підмет);

8. Частина, що може вживатися у стверджувальному реченні: ні, аякже, хіба, невже (аякже);

- Підкреслена у словах - відповідях друга літера і стане відгадкою: ІНВЕРСІЯ

А третя група працювала над словом *крапка*, і для визначення цього слова розбила такі запитання:

1. Стиль мовлення, функція якого полягає у забезпеченні спілкування вірян (конфесійний);

2. Тип мовлення, якому притаманні риси: послідовний виклад подій, фактів, явищ (розповідь);

3. Мовець, який говорить або пише (адресант);

4. Стиль, який характеризується логічністю, точністю, ясністю викладу, експресивністю (публіцистичний);

5. Один із видів друкованої продукції (книга);

6. Кілька речень, об'єднаних однією мікротемою (абзац).

У цьому випадку ключем до відгадки стала підкреслена перша літера у словах – відповідях, що в результаті нехитрих маніпуляцій дала слово КРАПКА.

Такі диктанти, як правило, можна проводити на етапі мотивації навчальної діяльності. На нашу думку, такий вид сприятиме активізації мислительного процесу, підготовці до сприйняття мовного матеріалу.

У старших класах для удосконалення орфографічної грамотності й пильності, а разом з тим й розвитку мовлення, мислення, творчих здібностей актуальними є диктанти – прислів'я, диктанти-афоризми, диктанти-обґрунтування. Ми з вами піднімаємось далі . **Третя сходинка – диктант-**

прислів'я. Перед вами аркуші паперу. На яких записані слова: *освіта, розум, сім'я, книжка, щастя*. Вам пропонується підібрати до цих слів по 5-6 прислів'їв.

Диктант-прислів'я передбачає написання учнями тільки першої половини, а вже другу половину вони повинні записати самі. Цікаво, що такі диктанти можна проводити як окремий вид навчальної діяльності, особливо, вивчаючи теми, пов'язані з *реченням*, його будовою, пунктуацією, а також такий вид диктанту може бути доречний і на уроках розвитку зв'язного мовлення.

Що ж, роботу в групах закінчено, і зараз ви самі зможете «зібрати» такий диктант, самостійно визначивши мету диктанту, а також окреслити завдання. Результатом нашої з вами роботи є диктант-прислів'я до теми «Речення. Типи речень», метою якого є закінчення прислів'їв і визначення типів речення.

1. Не все, що знаєш... (треба говорити)
2. Без роботи... (день роком стає)
3. Яка голівонька... (така й розмовонька)
4. Друга шукай, а ... (знайдеш-тримай)
5. Умієш говорити - ... (умій слухати)
6. Дав слово - ... (дотримай його)
7. Шабля ранив голову, а ... (слово-душу)
8. Гостре словечко... (коле сердечко)
9. Слово – не стріла, а ... (глибоко ранив)
10. Більше діла - ... (менше слів)

І так, шановне товариство, разом з вами ми подолали чергову сходинку. **Попереду четверта – диктант-афоризм.** Зробимо ще один крок до світлиці – Методичної скарбниці. Давайте разом з вами напишемо афористичні вислови про мову українських письменників. Із тих, що записали, виберемо:

1. Мова – душа кожної національності її найцінніший скарб (І. Огієнко);
2. Ти лише храм збудуй, а люди в нього прийдуть (Л. Костенко);
3. Слово – то мудрості промінь, слово – то думка людська (Л. Українка);
4. Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – то його мова (П. Мирний);
5. Мова – втілення думки.: що багатша думка, то багатша мова (П. Мирний);
6. Поставимо на покуті високу свічку. Слова нашого – хай возсіяє (Л. Голота);
7. Як гул століть, як шум віків, Як бурі подих – рідна мова (М. Рильський);
8. Бринить, співає наша мова, Чарує, тішить і п'янить (О. Олесь);
9. І возвеличимо на диво і розум наш, і наш язик (Т. Шевченко);
10. Мова – коштовний скарб народу (І. Франко).

Зверніть увагу і на такий диктант-афоризм

- 1) Життя серед людей – це та ж кімната сміху (А. Коситенко);
- 2) Душа – єдина на землі держава ;
- 3) Життя – це божевільне раллі;
- 4) Порядність – це не лише зовнішній відомий порядок, а й внутрішній;
- 5) Повага – це, мабуть, та єдина ниточка, що з'єднує покоління, що натягується щоразу, як струни (О. Антонович);
- 6) Освіта – скарб, праця – ключ до нього (П. Буасей);
- 7) Як зайдеш словом ти у книжечку, то вийдеш мудрістю із неї (С. Горлач);
- 8) Жити так, аби голуби сідали на плечі (Д. Павличко);
- 9) Дивна істина: щоб запалювати, треба самому горіти (І. Муратов);
- 10) Увесь сенс життя полягає у нескінченному завоюванні невідомого, у вічному зусиллі пізнати більше (І. Драч).

Як правило, такі диктанти проводяться у 9-11 класах. Вони можуть бути основою для написання творів-роздумів, творів-суджень тощо. У

нашому випадку диктант - афоризм можна запропонувати в 11 класі під час узагальнення відомостей про речення.

Спробуйте окреслити мету цього диктанту. Проведемо спостереження і дійдемо думки, що метою є визначення типів речення, розгляд їхньої будови, подання схем, розвиток пізнавальної активності учнів і навіть розвиток творчих можливостей, коли на етапі утворення і узагальнення відомостей про речення запропонуєте учням твір-роздум (5-6 речень) за будь-яким афористичним висловом, розкривши його зміст.

Четверта сходинка подолана, і ми з вами вже на **п'ятій**, де зможемо познайомитись ще з одним витоком педагогічної майстерності – **цифровим диктантом**.

Що ж це за вид навчальної діяльності? Зверніть увагу на екран. Перед вами десять речень. Уявіть, що ви на уроці, темою уроку є «Правопис «не» з різними частинами мови». Вам необхідно перевірити домашнє завдання, змотивувати учнів до сприйняття нового матеріалу, подати новий матеріал, провести закріплення. Учнім буде необхідно виконати низку вправ. Для економії навчального часу на етапі повторення ви можете провести цифровий диктант, де під цифрою 1 у вас слова з «не», що пишуться окремо, а під цифрою «2» - слова, що пишуться разом. В чому ж суть цього диктанту? Все дуже просто. Учні повинні вертикально в зошиті проставити цифри від 1 до 10 за кількістю речень. Потім учні, слухаючи текст вчителя, записують не самі речення, а лише цифровий варіант вивчених орфограм. Спробуйте зараз виконати це завдання. А потім за цим зразком створити свій власний варіант такого диктанту, а тему і клас оберіть самостійно.

Ми добре попрацювали подолали ще один етап. А попереду **шоста сходинка – акродиктант**. Такий диктант сприяє не тільки удосконаленню правописних норм, а розвитку навчально-пізнавальної активності, творчої уяви.

Перед вами аркуші паперу, на яких записані слова-шимпанзе, авеню, вересень, Індія, трава, бюро, рік, яблуна, поні, леді, краса, нетто.

Ваше завдання, шановні освітяни, подані іменники записати у дві колонки. Записавши, підкресліть першу літеру у словах першої колонки. Якщо правильно виконаєте отримаєте слово-відгадку до загадки «Цілий день крильми махає, а у небо не злітає». Як успіхи? ВІТРЯК! Отже, ви правильно рознесли слова за колонками, а значить відгадкою до загадки є слово-«вітряк».

Для оптимізації навчальної діяльності, особливо на етапі актуалізації навчального часу можна запропонувати **диктант-тест**. І це наша **сьома сходінка**. Такий диктант насамперед сприяє швидкій перевірці засвоєнню мовного матеріалу. А проводити його можна у 5-11 класах.

Для прикладу на екрані подано зразок диктанту-тесту до теми «Правопис і вимова голосних і приголосних» (5 клас).

- Хочу запропонувати вам самостійно попрацювати над диктантом - тестом до теми «Безсполучникове речення. Пунктуація безсполучникових речень», а потім провести цей диктант у групах.

Ваша робота принесла певні успіхи. З під вашого пера вималювався ось такий диктант-тест до запропонованої вам теми.

1. Коли друга частина розкриває причини того, про що говориться в першій, між частинами ставиться

- а) тире;
- б) крапка з комою;
- в) **двокрапка;**

2. У реченні Пригріло сонечко, або сохла земля, потягло орача в поле між частинами встановлена:

- а) одночасність;
- б) **послідовність;**
- в) причиновість;

3. У реченні Людство себе не усвідомить як єдине ціле не буде йому добра між частинами стоїть:

- а) кома;

б) **тире**;

в) крапка з комою;

4. На що вказує друга частина в реченні Мама вірила: земля усе знає:

а) причину;

б) **з'ясування**;

в) умову;

5. У реченні У неправди вік короткий правда не дає їй жити між частинами речення стоїть:

а) **двокрапка**;

б) тире;

в) кома;

6. Між частинами речення З неба ллється на землю блискучий світ сонця на ланах грає сонячна хвиля під хвилию співає хліборобська доля ставиться:

а) кома;

б) **крапка з комою**;

в) тире;

7. Якщо між частинами речення протиставні відношення, а умовно можна поставити сполучник а між ними треба поставити:

а) двокрапку;

б) **тире**;

в) кому;

8. Тире між частинами безсполучникового складного речення ставиться тоді, коли між ними такі смислові відношення:

а) **наслідок**;

б) **причина**;

в) пояснення;

9. Двокрапка між частинами безсполучникового складного речення тоді:

а) коли наступна частина пояснює першу;

б) **друга частина вказує на причину в першій**;

в) зміст частин безсполучникового речення зіставляються і між ними умовно можна поставити сполучник «ї»;

10. У якому з наведених речень треба між частинами поставити двокрапку:

а) надворі вже стемніло десь далеко на небі засяяла перша зірка;

б) Впаде мороз на яблуневий цвіт тоді залишилося без вражаю;

в) Посієш вчасно вродить рясно.

І ось ми з вами вже на восьмій сходинці – останній, що веде до нашої методичної скриньки – скарбниці. Але назву її ми відгадаємо, виконавши невеличке завдання.

Перед вами аркуші, на яких записані лексичні значення слів. Вам треба відгадати це слово

Бліц-диктант «Скажи одним словом»

до теми «Правопис складних слів»

1. Той, хто творить добро	<i>(добротворець)</i>
2. Вкладення капіталу	<i>(капіталовкладення)</i>
3. Період, коли косять сіно	<i>(сінокос)</i>
4. Який походить з іншої землі	<i>(іноземець)</i>
5. Той, хто приносить мир	<i>(мироносець)</i>
6. Той, хто варить кашу	<i>(кашевар)</i>
7. Той, хто замилює очі	<i>(окозамилювач)</i>
8. Той, хто любить один раз	<i>(однолюб)</i>
9. Схожий на кулю	<i>(кулеподібний)</i>
10. Той, хто ходить пішки	<i>(пішоход)</i>
11. Той, хто любить книги	<i>(книголюб)</i>
12. Який має мало шерсті	<i>(малошерстний)</i>
13. Той, хто ламає кригу	<i>(криголам)</i>
14. Три яруси	<i>(трьохярусний)</i>

15. Той, хто варить сталь *(сталевар)*
16. Місце, де зберігають зерно *(зерносховище)*
17. Той, хто поклоняється сонцю *(сонцепоклонник)*
18. Той, хто любить фотографувати *(фотолюбитель)*
19. Глиняна земля *(глинозем)*
20. Той, хто складає верстати *(верстатобудівник)*

Я бачу: ви вже впорались із завданням. І ось вам наступне: спробуйте дати назву такому виду роботи. Хочу дати підказку – назва повинна акумулювати в собі ідею назви нашого майстер – класу. Бачу, що у вас назва викликає певні труднощі. Ну, що ж, я допоможу вам. Цей вид діяльності носить назву **бліц-диктант «Скажи одним словом»**. І це є нашою восьмою, останньою сходинкою. Ми добігаємо кінця нашої захоплюючої подорожі. Але ми з вами не вичерпали всі наші творчі можливості і наступній нашій зустрічі ми з вами спробуємо створити **аналітичний диктант, абетковий диктант, антидиктант, диктант – асоціація, диктант-плутанка, диктант абрєвіатура**.

Наостанок, разом з вами виконаємо ще одну вправу. Ми досягли з вами нашої вершини методичної скарбниці. Це вправа над назвою «Очікування» або «Незакінчене речення», **мета** якої – оцінювати результати проведення цього методичного семінару та своєї роботи в ньому. Учасники, залежно від того, чи реалізувалися їхні надії і очікування від семінару, приклеюють смайлики на дверях віртуальної методичної скарбниці.

А тепер, підсумовуючи нашу з вами роботу, закінчіть думку:

- Сьогодні мене вразило ...
- Сьогодні мені згадалося ...
- Мені запам'яталося ...
- Мене дратувало ...

- Мені було цікаво ...
- Мене порадувало ...
- Спілкування було ...

Ми добігли кінця нашої інтелектуально-методичної подорожі. Я щиро вдячна вам за розуміння, за прагнення до нового. Знаю, що вчитель – особлива професія, знаю, як важко працювати саме сьогодні, коли втрачаються моральні цінності. На мою думку, вчитель – це свіжий вітер, який роздмухує вогник дитячої мрії і мови. Закінчити нашу з вами співпрацю хочу закінчити словами Івана Драча «Немає лихішої роботи, ніж учительська, немає виснажливішої роботи, де нерви паляться, мов хмиз сухий, де серце рветься в клекоті і в чаді, але немає щасливішої долі, коли людина з рук твоїх, ЛЮДИННО, іде у світ – на краплю світ людніє.

Пропозиції щодо проведення диктантів

- **5 клас**
 - диктант – гра
 - диктант – загадка
 - графічний диктант
 - абетковий диктант

- **6 клас**
 - цифровий диктант
 - диктант – загадка
 - диктант – асоціація
 - графічний диктант
 - диктант – гра
 - диктант – абревіатура
 - бліц – диктант

- **7 клас**
 - цифровий диктант
 - диктант – асоціація
 - аналітичний диктант
 - диктант – блискавка

- **8 клас**
 - аналітичний диктант
 - диктант - асоціація
 - цифровий диктант

- **9 клас**
 - диктант – прислів'я
 - цифровий диктант
 - диктант – роздум

- **10 клас**
 - цифровий диктант
 - диктант – афоризм
 - диктант – роздум
 - диктант – абрєвіатура

- **11 клас**
 - цифровий диктант
 - диктант – тест
 - диктант – афоризм
 - диктант – роздум

СЛОВНИК-ДОВІДНИК

Ажурна пилка – один із видів інноваційних методів, який використовується на уроці для створення ситуації, яка дає змогу учням працювати колективно для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Проблемну ситуацію готують заздалегідь; вона повинна передбачати різні варіанти відповіді. Кожен обстоює свій варіант. Учні вчаться мислити, аргументувати свою позицію й розуміти логіку викладу інших.

Активізація процесу навчання – удосконалення форм і методів викладання, які підвищують ефективність навчання учнів.

Активізація учнів на уроці полягає в тому, що вчитель прагне зацікавити їх навчальним матеріалом, примусити їх самостійно мислити, робити правильні висновки й узагальнення, легко й свідомо опанувати навчальний матеріал.

Активна модель навчання передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Учень виступає суб'єктом навчання, виконує творчі завдання, вступає в діалог з учителем. Методи: самостійна робота, використання проблемних і творчих завдань, бесіда.

Антидиктант – вид диктанту, при якому вчитель усвідомлено робить помилки у словах з вивченими чи виучуваними орфограмами.

Бесіда – один з головних методів навчання, що передбачає запитання і відповіді; різновид діалогічного мовлення. Буває евристична (в ході якої вчитель підводить учнів до

розуміння і засвоєння нових знань на базі вже відомого), вступна, закріплювальна, індивідуальна, фронтальна.

Вибірковий диктант – один із різновидів навчального навчального диктанту, який передбачає виписування із запронованого тексту окремих слів, словосполучень, або речень на вивчене правило відповідно до мети і завдання уроку. Вибірковий диктант може бути різної складності. Вони можуть бути пояснювальними, попереджувальними або творчими.

Види вправ. Усі навчальні вправи поділяються на підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні.

Види вправ з орфографії: списування, диктанти, орфографічний розбір, робота з орфографічним словником, вправи з розвитку мовлення.

Види вправ з пунктуації: пунктуаційний підбір, пунктуаційне оформлення текстів, добір прикладів на певне пунктуаційне правило, записування вивченого напам'ять, диктанти.

Види диктантів (традиційні): за навчальною метою (навчальні і контрольні; за особливостями сприймання тексту (слухові і зорослухові); за методикою організації (без пояснень, попереджувальні, з одночасним коментуванням, пояснювальні, «перевіряю себе»); з характером відтворення продиктованого тексту (дослівні, вибіркові, вільні, творчі, диктанти-переклади); за особливостями мовного матеріалу (словникові; з окремих словосполучень і речень, текстові); за джерелом з якого сприймається текст (з уст учителя, за магнітофонним записом, самодиктант); за формою

проведення (письмові й усні - з використання сигнальних карток).

Види диктантів (нетрадиційні): диктант-загадка, диктант-прислів'я, диктант-афоризм, диктант-плутанка, асоціативний диктант, цифровий диктант, диктант-обґрунтування, аналітичний диктант, бліц-диктант, диктант-кросворд, акродиктант, диктант-гра, лексичний диктант, диктант-малювання, диктант-вікторина, диктант-попурі, диктант за картиною.

Вимоги до сучасного уроку уз мови – вимоги, які висуваються із завдань сучасної школи: дати учням свідомі, глибокі та міцні знання, виробити у них уміння і навички мовлення, читання, письма, правопису; формувати учнів як особистість. На уроці має домінувати принцип гуманізації. Окрім цього урок вимагає урізноманітнення методів і прийомів використання інформаційних технологій, тематичного підбору дидактичного матеріалу, який би сприяв національному вихованню, прищеплював любов до рідної мови, країни, книжки тощо.

Високий рівень компетентності характеризується засвоєнням не лише суттєвих ознак поняття, але і його зв'язків з іншими; поняття узагальнене; учень здатний використовувати його як в знайомій, так і нестандартній ситуації.

Вільний диктант – це один із видів робіт, з розвитку звязного мовлення, коли учням надається право записувати текст не дослівно, а з деякими змінами в доборі слів і побудові речень, однак зберігаючи основний зміст. Текст для такого диктанту беруть суцільний, причому такий, щоб легко поділявся на частини з двох-трьох об'єднаних за змістом речень. Спочатку вчитель читає увесь текст, а потім диктує без

повторення по 2-3 речення, а учні пишуть у вільному викладі. Після записування усього тексту учні самостійно перевіряють написання.

Граматичні задачі – один із різновидів завдань проблемного навчання, що потребують складних розумових дій для визначення певних мовних явищ.

Граматичні ігри – методичний прийом, що забезпечує зацікавленість учнів у навчанні.

Диктант – один із найбільш використовуваних видів граматико-правописних (орфографічних і пунктуаційних) вправ, сутність яких полягає у письмовому відтворенні тексту під диктовку.

Диктант-графічний – який передбачає тільки схематичний запис слів, речень і фіксацію розділових знаків.

Диктант за початком – поєднання диктанту і твору. Учитель записує початок тексту, диктує його, згодом учні записують текст самі як твір.

Диктант «Перевіряємо себе» – вид диктанту, який призначений для розвитку свідомого письма учнів, для вироблення в них навичок контролювати себе.

Диктант-переклад – передбачає читання тексту англійською, німецькою, польською, білорускою, російською тощо, а записування українською.

Диктант творчий – диктант, під час написання якого учні вносять певні, визначені вчителем зміни у запронований текст.

Диктант аналітичний, як правило проводиться під час закріплення вивченого матеріалу, при якому учні групують записане під диктовку за вивченими орфограмами чи пунктограмами.

Диктант абетковий – різновид словникового диктанту, при якому слова записують за алфавіту.

Диктант-загадка – розширює словниковий запас учнів, поліпшує фонетичний слух, викликає позитивні емоції, сприяє розвитку світогляду.

Диктант-обґрунтування – має на меті не тільки з'ясування сутності мовних явищ, а й висловлення своєї власної думки щодо запропонованого тексту. Такий диктант сприяє розвитку логічного мислення, вправності творчого уявлення.

Диктант-гра або диктант «нестандартна павутинка» – такий вид диктанту, який сприяє активізації пізнавальної діяльності, примушує учнів бути уважними і спостережливими. Як правило, проводиться на етапі мотивації навчальної діяльності учнів або ж на етапі узагальнення й систематизації. Цей вид диктанту передбачає відповіді на запитання, які є складовою назви теми уроку. Різновидом такого диктанту є **диктант кросвордний**, який розвиває пізнавальну активність, розширює світогляд учнів.

Диктант-афоризм є різновидом диктанту-обґрунтування, мета якого не лише окреслити певні мовні явища, а й розвивати вміння власного висловлення щодо запропонованих афористичних висловів.

Диктант-прислів'я – такий вид диктанту, який долучає учнів до скарбниці усної народної творчості, сприяє розвитку пізнавальної

активності, формування свіогляду, активізації мислення, творчого запалу.

Етнокультурологічний принцип. Українська мова є відображенням і невід'ємною частиною культури українського народу тому опанування її має нерозривно розв'язуватися із засвоєнням культури народу - носія мови, а отже з послідовним уведенням у шкільний курс національно-культурного компонента. Важливим складником сучасного уроку з мови мають стати відомості про традиції, побут, вірування українського народу, мовленнєвий етикет, інформація про відомих українських письменників, художників, культурних діячів, науковців.

Ефективність навчання – це його результат, сутність віддачі. Певною мірою залежить від авторитету вчителя, його знань, досвіду, працьовитості, від уміння обрати правильний метод, прийом, засіб навчання в конкретних умовах для кожного уроку, застосовувати оптимальні педагогічні технології, які б проектували кінцеві якості особистості учня, зацікавить учнів навчальним матеріалом, чітко, доступно подати його, викликати бажання не лише опанувати цей матеріал, а й поглибити свої знання додатково.

Завдання словникової роботи на уроках української мови: 1) збагачення словникового запасу учнів за рахунок засвоєння нових слів, синонімів, антонімів до відомих їм лексем; 2) формування умінь і навичок визначати семантичне, емоційно-експресивне забарвлення слів і правильно користуватися ними; 3) формування умінь і навичок правильного слововживання з урахуванням лексемної сполучуваності; 4)

розвиток умінь доцільного використання слів залежно від типу і стилю мовлення; 5) виховання в учнів мовного чуття, естетичного смаку до краси слова; 6) попередження і виправлення лексичних недоліків у мовленні учнів.

Зоровий диктант – вид диктанту, що розвиває орфографічну спостережливість, зорову пам'ять, увагу. Суть його полягає в тому, що записаний на дошці текст учні аналізують, читають, потім закривають текст і учні записують його по пам'яті. Різновидом його є **самодиктант**, який, як правило, проводиться у старших класах, а функцію дошки виконує текст у книжці, підручнику.

Інноваційні методи навчання – це нові методи, що відрізняються оригінальністю, незвичністю, певними можливостями. До них належать «карусель», «акваріум», «мозковий штурм», «ажурна пилка», «дерево рішень», «сенкан», тести тощо.

Інтерактивні навчальні технології. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на підставі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Класифікація помилок здійснюється за видами та характером. За видами розрізняють змістові, лексичні, граматичні, стилістичні, орфографічні, пунктуаційні; за характером: інформаційно-тематичні, помилки, що порушують структуру тексту; помилки, пов'язані з порушенням граматичної, лексичної та фразеологічної норми, помилки внаслідок бідного словникового запасу, недосконалості викладу; уживання однотипних конструкцій, помилки, що свідчать про порушення єдності стилю.

Компетенція – загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. Основними групами компетенцій є соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку творчої діяльності.

Лексичний диктант – диктант, що сприяє збагаченню словникового складу учнів, формуванню умінь і навичок визначати семантику слова удосконаленню правописних умінь і навичок, роботі з навчальними словниками, створенню власних словників.

Метод – базисна категорія методики; спосіб досягнення мети, спосіб пізнання, упорядкована діяльність. Розрізняють загальнометодологічні, загально-дидактичні та власне методичні методи.

Мовна компетенція передбачає знання мови як системи одиниць висловлювання, типів текстів і правил текстотворення.

Мультимедіа – новий тип технічних засобів навчання, які інтегрують найрізноманітніші види інформації (наукову, візуальну) і забезпечують інтерактивну діяльність учнів.

Навчальна гра – організовані на уроках ситуативні вправи, виконання яких сприяє багаторазовому повторенню мовного матеріалу, внаслідок чого проявляються мовленнєві уміння і навички.

Невербальні засоби спілкування – сукупність дій, вчинків, що передаються за допомогою жестів, міміки, пози, погляду, манери триматися, рухів. Вони виражають у мовному спілкуванні певну смислову й емоційну інформацію.

Негрубі помилки – це помилки, які не мають суттєвого значення для характеристики грамотності. Вони охоплюють вживання великої літери у складних і власних назвах неукраїнського

походження, складні випадки написання прислівників, часток **не** і **ні**, а також помилки на винятки з правил, пропуск одного із розділових знаків, що є парою, неправильний вибір знака.

Бали	Кількість помилок
1	17-18 і більше
2	15-16
3	13-16
4	11-12
5	9-10
6	7-8
7	5-6
8	3-4
9	1+1 негруба
10	1
11	1 негруба
12	0

Норми оцінювання диктантів (за 12-тибальною системою)

Обсяг тексту для диктанту

5 кл.	20-25 хв.	90-100 слів
6 кл.	25-30 хв.	100-110 слів
7-9 кл.	30-35 хв.	7 кл. - 110-120 слів 8 кл. - 120-140 слів 9 кл. - 140-160 слів
10-11 кл.	35-40 хв.	180-200 слів

Пізнавальна активність учнів – втілення дидактичного принципу активності в навчання, і полягає в самостійній пізнавальній діяльності, спрямованій учителем, під час якої учні набувають відповідних знань, умінь і навичок.

Пізнавальні завдання або проблемні завдання стимулюють мислення учнів, підвищують їх активність у набутті знань, виробленні практичних умінь і навичок.

Проблемно-пошуковий метод навчання – мето, у процесі застосування якого створюється проблемна ситуація, організовується колективне обговорення пошуків розв’язання й успішне розв’язання цієї проблеми.

Робота над помилками - один з найважливіших напрямків вивчення мови. Охоплює а) попередження можливих помилок під час вивчення окремих тем курсу на підставі прогнозування знань типових помилок і труднощів; б) виявлення і виправлення помилок у диктантах, переказах, творах самими учнями під час самоперевірки, редагування; в) вправлення, облік, класифікацію помилок з учителем; г) організацію спільної роботи над помилками на спеціальному уроці.

Ситуативні вправи – такий тип мовленнєвих завдань, виконання яких залежить від характеру уявної або умовної мовленнєвої ситуації. Основною їх ознакою є наявність мовленнєвого стимулу, що викликає мовленнєву реакцію учня, визначає вибір тієї чи іншої мовленнєвої одиниці. Мета таких вправ – формувати комунікативні уміння, орієнтуватися в умовах спілкування відповідно до ситуації спілкування.

Словниковий диктант – вид диктанту, який характеризується тим, що складається тільки з окремих слів або

словосполучень, правопис яких підлягає певному правилу. Значення словникового диктанту полягає насамперед у тому, що за короткий проміжок часу учні на лексичному матеріалі закріплюють те чи інше орфографічне правило.

Творчий диктант – диктант, під час написання якого учні вносять певно визначені учителем зміни у запропонований текст.

Тестовий диктант – диктант, виконання якого дає змогу визначити рівень і наявність певних знань, умінь і навичок, здібностей розумового розвитку особи за допомогою спеціальної шкали результатів.

Функції мови: комунікативна, гносеологічна, мисленнева, культурологічна, ідентифікаційна, естетична, експресивна, імпресивна, емоційна, номінативна, функція повідомлення, інформаційна, агітаційна, метамовна, фатична.

Хезитація – зупинка в мовленні, пов'язана з пошуками відповідного слова, граматичної форми. Іноді супроводжується еканням, словами-паразитами.

Цікава граMATика – посібник, в якому спеціально підібраний навчальний матеріал з мови, що використовується як у класній, так і позакласній роботі, щоб зробити її цікавою і неодноманітною.

Шляхи знаходження орфограм: 1) пошук сумнівних щодо написання місць на інтуїтивній основі за допомогою цільових установ; 2) пошук на теоретичній основі

внаслідок ознайомлення учнів з умовами, які вказують на орфограму.

Якість уроку – це критерій його продуктивності, співпраці учителя і учнів; залежить від підготовки самого вчителя, від продумування кожного етапу уроку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біляєв О. М. Сучасний урок української мови // Українська мова і література в школі. – 2004. – С. 2 – 5.
2. Ботівниць С. Психологія диктанту// Дивослово. – 1994. – №9. С. 16-22.
3. Васьков Ю. В. Сучасні освітні інноваційні концепції // Педагогічні теорії, технології, досвід. Харків, 2000.
4. ГорбачукВ. Д. Види диктантів та методика їх проведення. – К., 1989.
5. Дорошенко О. А. Навчальні диктанти інформаційної дії // Українська мова і література в школі. – 1990. – №11. – С. 6-9.
6. Коменданий С. С. Диктант для старшокласників // Дивослово. – 1997. – С.33-37.
7. Марєга В. Самодиктант на уроках української мови і літератури // Дивослово. – 2001 – №2. – С.40-41.
8. Марченко О.Д., Нартова Л.В. Збірник диктантів з української мови. 5-11 класи/ О.Д. Марченко, А.В. Нартова. — Харків: Ранок, 1999 — 256 с.
9. Мацько Л.І. Українська мова: навч. посібник./ Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. — Донецько ТОВ ВКФ «БАО», 2005. — 480 с.
10. Мінкова О.Ф. Текстові технології в оцінюванні навчальних досягнень студентів ВНЗ/ Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі : І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В.Новоселецька. — Острог, 2013. — 318 с.
11. Методика навчання рідної мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк: підручник [для студентів – філологічних факультетів] – К.: Ленвіт, 2005. – 400 с.
12. Піскорська Л. Використання тестових завдань як одна з форм роботи з розвитку логічного мислення школярів // Українська мова і література в школі. – 32. – 2001.– С.17-20.
13. Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. –К., 2003.

14. Українська мова за професійним спрямуванням: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / уклад. О.В.Бабакова, З.О.Митяй, О.Г. Хомчак. — Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. — 151 с.
15. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства імені О.О.Потебні, Ін-т укр.мови; [ред.: Є.І.Мазніченко та ін.]. — Київ: Наук.дмука, 2015. — 286 с.
16. Шевцова Л. Актуалізація пізнавальної діяльності учнів за допомогою ситуативних завдань // Дивослово. – 2001. – №12. – С.11-15.
17. Ющук І.П. Практикум з правопису і граматики української мови / І.П.Ющук. — К.: Освіта, 2012. — 270 с.

Навчальне видання

Мінкова О.Ф., Волкова І.В.

**ДИКТАНТ ЯК ОДНА ЗІ СХОДИНОК НА ШЛЯХУ УСУНЕННЯ
ТРУДНОЩІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Навчальний посібник для вчителів закладів освіти

Підписано до друку 25.04.2019 р. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 7,21.

Наклад 300 прим. Зам. № 2801

Видано та надруковано ФО-П Однорог Т.В.

72313, м. Мелітополь, вул. Героїв Сталінграда, 3а

Тел. (098) 243 96 51

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до

Державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції

від 29.01.2013 р. серія ДК № 4477